

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra pedagogiky a psychologie

Studijní program: Vychovatelství

**Studijní obor
(kombinace):** Pedagogika volného času

**ARTEFILETIKA A ARTETERAPIE VE VOLNOČASOVÝCH
AKTIVITÁCH A JEJICH PRAKTICKÉ VYUŽITÍ**

**ARTPHILETICS AND ARTTHERAPY IN LEISURE
ACTIVITIES AND THEIR PRACTICAL USE**

Bakalářská práce: O9-FP-KPP-49

Autor:

Veronika DUBICKÁ

Podpis:

Adresa:

Hradecká 85

551 01, Jaroměř

Vedoucí práce: BcA. Ivana Honsnejmanová

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
80	0	45	2	24	13

V Liberci dne: 11. 7. 2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(vložit)

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladu, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce.

11. července 2010

Veronika Dubická

Poděkování

Děkuji vedoucí své bakalářské práce BcA. Honsnejmanové za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Dále děkuji občanskému sdružení Prostory, Daně Císařové a Mgr. Jiřímu Hánovi za vřelý přístup a pomoc při realizaci projektu v Komunitním centru pro národnostní menšiny v Zeleném údolí u Jablonce nad Nisou.

Děkuji taktéž přítelkyni Pavle Motlové, za pomoc při korekci textu.

Poděkování patří i mé rodině, která mě podporovala během celého studia.

V neposlední řadě chci poděkovat mému příteli, z kterého se stal trpělivý a aktivní posluchač nejen mých myšlenek, ale i problémů, které vyvstaly při psaní této práce.

Obsah

Úvod	8
1 Arteterapie a artefiletika.....	11
1.1 Arteterapie	11
1.1.1 Definice a vymezení pojmu	11
1.1.2 Teoretické základy arteterapie.....	13
1.1.3 Formy arteterapie.....	14
1.1.4 Cíle a cílové skupiny arteterapie	14
1.2 Artefiletika	16
1.2.1 Definice a vymezení pojmu	16
1.2.2 Teoretické základy (východiska) artefiletiky	18
1.2.2.1 Stěžejní pojmy pro artefiletiku	18
1.2.3 Průběh a struktura artefiletické hodiny.....	20
1.2.4 Požadavky na pedagoga v artefiletice	22
2 Komparace arteterapie a artefiletiky	22
2.1. Společné stránky arteterapie a artefiletiky.....	22
2.2. Rozdílné znaky arteterapie a artefiletiky	23
3 Volný čas, prožitková pedagogika a artefiletika.....	23
3.1 Prožitková pedagogika a artefiletika	24
3.1.1. Společné rysy prožitékové pedagogiky a artefiletiky.....	24
3.2 Využití a užitečnost arteterapie a artefiletiky ve volnočasových aktivitách	25
4 Charakteristika specifík romského etnika a vysokoškolských studentů.....	26
4.1 Kultura a životní způsob Romů	26
4.1.1 Patologické jevy a romská minorita	27
4.1.2 Romské děti a volnočasové aktivity	28
4.2 Životní styl a volný čas vysokoškolských studentů	29

5 O projektu Cesta do Afriky	30
5.1 Příprava projektu	30
5.2 Struktura projektu	31
5.2.1 Základní informace o projektu	31
5.2.2 Struktura artefietické lekce	31
5.3 Cíle projektu	31
5.3.1 Obecné cíle	31
5.3.2 Konkrétní cíle	32
5.3.2.1 Základní cíle	32
5.3.2.2 Artefietické a výtvarné cíle	32
5.3.2.3 Sociální a osobnostní cíle	33
5.3.2.4 Ekologické a multikulturní cíle	33
5.4 Realizace projektu	33
5.5 Možnosti využití projektu	34
5.6 Projekt Cesta do Afriky	35
5.6.1 Putování po africké zemi	35
5.6.2 Africké Safari	37
5.6.3 Africké kmeny a oblečení	39
5.6.4 Africký hudební nástroj	41
5.6.5 Africké masky a tetování rukou	43
5.7 Evaluace jednotlivých artefietických lekcí - projekt Cesta do Afriky	46
6 O projektu Proměny	52
6.1 Příprava projektu	52
6.2 Struktura projektu	53
6.2.1 Základní informace o projektu	53
6.3 Realizace a možnosti projektu	53
6.4 Cíle projektu	54
6.4.2. Základní cíle	54
6.4.2. Artefietické a výtvarné cíle	54
6.4.2. Sociální a osobnostní cíle	54
6.4.2. Ekologický cíl	55
6.5 Projekt Proměny	55
6.6 Hodnocení projektu Proměny	57

Závěr	60
Seznam použitých zdrojů	62
Seznam příloh	65
Přílohy	66
Abstrakt.....	79
Abstract	80

Úvod

„Jediným skutečným bohatstvím člověka je jeho osobnost. Může mu být tím nejpodstatnějším zdrojem životního štěstí: je-li zdravá a harmonická, jsou-li její konflikty s okolním životem plodné, vede-li ho bezpečně v činu i v myšlení.“

(Josef Čapek)

Je očividné, že hlavní vliv na dítě má převážně rodina. Ta by měla poskytnout dítěti dostatek podnětů k tomu, aby se jeho osobnost mohla celkově rozvíjet. Na druhou stranu i pedagog může na dítě pozitivně působit a přispět tak k jeho osobnostnímu rozvoji. Pedagog má možnost na děti působit a učit je nejen skrze předávání poznatků, dovedností a hodnot, nýbrž i prostřednictvím nejrůznějších her a též svým tvořivým přístupem k pedagogické činnosti.

V dnešní době významnou roli pro utváření osobnosti mladého člověka a jeho uplatnění ve společnosti zaujímají volnočasová zařízení. Dítě se v nich seznamuje s jinými dětmi, autoritami a začíná si utvářet pohled samo na sebe. Zařízení pro volný čas by měla pomocí nabízených aktivit přispívat k socializaci dítěte, výchově a zároveň prevenci psycho-sociálních poruch. Výtvarnou výchovu a tvořivé činnosti děti často uchopují s velikým nadšením, zvláště pro příležitost spontánně se vyjádřit. Dítě se tak učí vnímat sebe samo, skrze sebe pozorovat okolní svět a porozumět mu. Rozvoj tvořivosti autorka vnímá jako nezbytnou součást k harmonickému rozvoji člověka. Artefiletika se tudíž nabízí jako jedna z možností, prostřednictvím níž na dítě můžeme působit a docílit tak rozvoje celé jeho osobnosti.

Při rozhodování o tématu bakalářské práce bylo pro autorku nejdůležitější, aby pro ni měla práce význam a smysl. Totiž aby vynaložený čas a věnované úsilí nebylo zbytečnou investicí. Proto se autorka snažila propojit témata, která jí v průběhu studia oslovila, s její zálibou ve výtvarném umění.

Právě z těchto důvodů si autorka zvolila téma své práce s názvem „Artefiletika a arteterapie ve volnočasových aktivitách a jejich praktické využití“. Zejména v artefiletice vidí autorka užitečnost a smysl.

Hlavním cílem bakalářské práce je zjistit možnosti využití obou disciplín ve volnočasových aktivitách, taktéž ukázat možnost a reálnost využití obzvláště artefiletiky v přímé práci pedagoga volného času v různých činnostech a zařízeních. Cílem projektu je rovněž komparace a diferenciacie artefiletiky a arteterapie. Dalším cílem autorčiny práce je vytvoření dvou odlišných artefiletických projektů, realizace a zhodnocení na základě vlastních zkušeností a dostupné literatury. V neposlední řadě si práce klade za cíl vytvořit projekty, které poslouží jako návod a inspirace pedagogovi v jeho praxi.

Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí - teoretické a praktické. V úvodu teoretické části autorka vymezuje a definuje pojmy arteterapie a artefiletika. Zaměřuje se na teoretická východiska obou disciplín, stěžejní pojmy artefiletiky, osobnost pedagoga a popisuje průběh a strukturu artefiletické lekce. V následující kapitole porovnává arteterapii i artefiletiku z hlediska jejich společných stránek a rozdílných znaků. Třetí kapitola je věnována volnému času, prožitkové pedagogice a artefiletice. Autorka se v ní zamýšlí nad využitím a užitečností obou oborů ve volnočasových aktivitách. V poslední kapitole teoretické části charakterizuje specifika romského etnika a vysokoškolských studentů, jimž jsou určeny dva projekty.

Druhá část je zaměřena prakticky. Autorka vytvořila dva různé artefiletické projekty, které se opírají o teoretické poznatky a aplikuje je v praxi. Praktická část je rozdělena do několika kapitol, které se zabývají přípravou, strukturou, realizací, cíli a dalšími možnostmi projektů. V závěrečné části je vždy hodnocení projektu a celková reflexe.

První projekt s názvem *Cesta do Afriky* je určen romským dětem mladšího školního věku, přičemž se autorka projektu snaží propojit artefiletický přístup se specifiky práce s romskými dětmi. Klade v něm důraz především na rozvoj tvořivosti, spontaneity, prožívání a podporuje všestranný osobnostní růst dítěte.

V druhém krátkodobém projektu s názvem *Proměny* autorka pracovala se skupinou vysokoškolských studentů taktéž artefiletickým přístupem.

Literatura, ze které autorka vycházela, byla z oboru pedagogiky, psychologie a výtvarné výchovy. Nezanedbatelnou část tvoří i autorčina vlastní praktická zkušenost.

Od října 2009 do konce června 2010 autorka pracovala s romskými dětmi mladšího i staršího školního věku v Komunitním centru v Zeleném údolí u Jablonce nad Nisou. Její náplní bylo každý týden vytvořit volnočasový program pro děti přibližně na dvě

hodiny. Autorka je koncipovala většinou zážitkově se zaměřením na sport, výtvarnou výchovu, tanec, tvořivé činnosti a ekologii.

K rozšíření znalostí v oblasti artefiletiky autorce jistě přispěla i účast na workshopu vedeném zakladatelem artefiletiky u nás, Doc. Janem Slavíkem v rámci Pedagogických dnů na Technické univerzitě v Liberci. Nebylo to první setkání s artefiletikou, nicméně podnítilo autorčin zájem o artefiletiku ještě více.

V dubnu 2010 se autorka bakalářské práce zúčastnila specializovaného kurzu artefiletiky pro mladší školní věk, pořádaného vzdělávací institucí Cultio a vedeného PhDr. Marií Bažantovou v Hradci Králové. Kurz byl rozvržen do dvou dnů a garantován certifikátem České arteterapeutické asociace.

1 Arteterapie a artefiletika

Tato kapitola se v první řadě zabývá arteterapií a artefiletikou, zejména jejich definicí a vymezením pojmů, teoretickými základy a obsahy obou oborů. Dále se autorka práce pokusí stručně charakterizovat a přiblížit východiska artefiletiky a v neposlední řadě vysvětlí stěžejní pojmy artefiletiky, průběh a strukturu artefiletické lekce a zaměří se na osobnost pedagoga v artefiletice.

1.1 Arteterapie

Arteterapie¹ je poměrně mladý psychoterapeutický obor.

Dnes se objevuje stále více lidí, které problematika arteterapie přitahuje, často však pouze ze zvědavosti. Již v úvodu by autorka bakalářské práce ráda zmínila, že pro vykonávání arteterapeutických technik je nutné mít patřičné vzdělání.

1.1.1 Definice a vymezení pojmu

Definovat arteterapii jako disciplínu je stejně jako u mnoha jiných oborů obtížné. Zejména z důvodu, že existuje velké množství pohledů na ni. Nicméně její definice se však ve své podstatě neliší, spíše je nastíněna z různých hledisek, podle profilace autora. Největším zdrojem napětí mezi arteterapeuty je podle přední americké představitelky arteterapie J. A. Rubin otázka dominance umění a terapie.²

Za všechny autorka práce uvádí alespoň několik definic předních zahraničních arteterapeutů, taktéž významné slovenské arteterapeutky Jaroslavy Šickové-Fabricsi a ČAA³:

¹ Arteterapie (z lat. *ars* – umění, řec. *therapeia* – léčení, ošetřování)

² Pozn. Ti, jež upřednostňují léčivou sílu kreativního procesu, hovoří o „umění jako terapii (art as therapy)“. Zastánci myšlenky arteterapie jako „symbolické komunikace“ ji nazývají „umělecká psychoterapie (art psychoterapy)“

Srov. RUBIN, J.A. *Přístupy v arteterapii, teorie & techniky*. Praha: Triton, 2008, s. 61

³ Pozn. Česká arteterapeutická asociace

„Arteterapie v širším smyslu znamená léčbu uměním, včetně hudby, poezie, prózy, divadla, tance a výtvarného umění. Arteterapie v užším slova smyslu znamená léčbu výtvarným uměním.“⁴

„Arteterapie využívá výtvarné umění jako prostředek k osobnímu vyjádření v rámci komunikace, spíše než aby se snažila o esteticky uspokojivé výsledné produkty, posuzované vnějšími měřítky.“⁵

„Arteterapie představuje soubor uměleckých technik a postupů, které mají kromě jiného za cíl změnit sebehodnocení člověka, zvýšit jeho sebevědomí, integrovat jeho osobnost a přinést mu pocit smysluplného naplnění života.“⁶

Významné zahraniční arteterapeutky C. Caseová a T. Dalleyová mluví o arteterapii jako o jednom z hlavních psychoterapeutických postupů, který se opírá o výtvarné projevy klientů, kdy hlavním léčebným prostředkem je především proces tvorby, nikoliv skvělé a vynikající dílo.⁷

Definice oboru dle České arteterapeutické asociace zní: *„Arteterapie je léčebný postup, který využívá výtvarného projevu jako hlavního prostředku poznání a ovlivnění lidské psychiky a mezilidských vztahů. Někdy bývá přiřazována k psychoterapii a jejím jednotlivým směrům, jindy je pojímána jako svébytný obor. Obvykle se rozlišují dva základní proudy, a to terapie uměním, v níž se klade důraz na léčebný potenciál tvůrčí činnosti samotné a artpsychoterapie, kde výtvoř a prožitky z procesu tvorby jsou dále psychoterapeuticky zpracovávány.“⁸*

Jak můžeme vidět z použitých definic arteterapie, jedná se o široký výčet různých možných pohledů, a tudíž je třeba vždy pohlížet na arteterapii jako na obor širokého záběru.

Podle autorky bakalářské práce se však všichni odborníci shodují v tom, že arteterapie pomáhá v porozumění sobě i druhým, slouží k rozvíjení komunikace, tvořivosti

⁴ ŠICKOVÁ-FABRICI, J. *Základy arteterapie.*, Praha: Portál, 2008, s. 30.

⁵ LIEBMANN, M. *Skupinová arteterapie: nápady, témata a cvičení pro skupinovou výtvarnou práci.* Praha: Portál, 2005, s. 14.

⁶ ŠICKOVÁ-FABRICI, J. *Základy arteterapie.* Praha: Portál, 2008, s. 30.

⁷ Srov. CASEOVÁ, C. DALLEYOVÁ, T. *Arteterapie s dětmi.* Praha: Portál, 1995, s. 9.

⁸ Česká arteterapeutická asociace [online]. [cit. 2. února 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.arteterapie.cz>>.

a nesnaží se o výtvarně perfektní práce. Nejdůležitější tedy je samotný průběh tvorby a ne konečný výtvor.

1.1.2 Teoretické základy arteterapie

„Většina teoretických východisek současných arteterapeutů souvisí s modely jednotlivých psychoterapeutických škol, nicméně arteterapie hledá a nachází svá svébytná východiska nejen v psychoterapii, ale i v teorii umění, filozofii, teologii... Z hlediska interpretačních směrů v arteterapii nacházejí své zázemí v dynamické psychologii

S. Freuda, C. G. Junga, A. Adlera. U neinterpretačních směrů lze hledat východiska pak ve fenomenologii, gestalt (tvarové) psychologii, v humanistické psychologii C. R. Rogerse a v existenciálně – analytickém přístupu V. Frankla .“⁹

Přehlednou klasifikaci jednotlivých východisek pro arteterapii nám předkládá Judith Aron Rubin ve své knize *Přístupy v arteterapii, teorie & techniky*, kdy každá z pěti částí zkoumá arteterapii z pohledu jednoho z hlavních psychologických či psychoterapeutických směrů. Jedná se o následující přístupy:

- **psychodynamický přístup;** zahrnuje širokou škálu přístupů zakotvených v klasické psychoanalýze Sigmunda Freuda, dalším základním východiskem těchto přístupů je analytická psychologie formulovaná C.G. Jungem
- **humanistický přístup;** arteterapie budovaná na těchto základech vychází z fenomenologie, Gestalt terapie¹⁰, humanistické psychologie a na myšlenkách C. R. Rogerse
- **psycho-edukativní přístup;** východiska jsou spojena s oblastí současného pojetí behaviorální terapie, kognitivně-behaviorální terapie a kognitivní terapie
- **systemický přístup;** jedná se především o přímé arteterapeutické uplatnění systemické skupinové a rodinné terapie
- **integrativní přístup;** integrační na poli teoretických východisek, dochází k propojení metod a teorií v nový rámec¹¹

⁹ ŠICKOVÁ-FABRICI, J. *Základy arteterapie*. Praha: Portál, 2008, s. 33-34.

¹⁰ Pozn. *Gestalt terapie* je psychoterapeutický směr, jehož hlavním principem je „ted' a tady“. Za jejího zakladatele a prvního "mistra" je považován *Fritz Perls* – lékař a psychoanalytik. *Institut pro výcvik v Gestalt terapii* [online].[cit. 2010-02-07]. Dostupné na WWW: <<http://www.gestalt.cz/cs/gestalt/>>.

1.1.3 Formy arteterapie

Existuje několik možností jak arteterapii aplikovat. Můžeme ji použít formou *individuální* terapie nebo *skupinové*. Dále lze skupinovou terapii vést v podobě párové či rodinné terapie.

Při *individuální* arteterapii je terapeut s klientem sám, navazuje s ním velmi blízký vztah. Tato forma se nejčastěji využívá v případě, kdy jedinec působí rušivě při skupinové terapii a také je-li zapotřebí, aby mu terapeut věnoval veškerou pozornost. Nespornou výhodou individuální terapie je fakt, že klient má arteterapeuta výhradně pro sebe, tudíž s ním může navázat úzký kontakt a má možnost prožít intenzivní emocionální zážitek ze styku s chápavým dospělým. Nevýhodou této formy terapie je skutečnost, že klient nemá zpětnou vazbu od svých vrstevníků jako při skupinové terapii, chybí zde sociální učení pomocí mezilidských vztahů.

Při *skupinové* arteterapii dochází k řadě výhod pro klienty, nicméně pro osobnost arteterapeuta je mnohem více náročnější. Významnými výhodami dle M. Liebmann¹² může být, že sociální učení probíhá intenzivněji a rychleji, lidé s totožnými nebo podobnými problémy se mohou podpořit a cítit sounáležitost. Zpětná vazba je podnětná pro každého jednotlivce; je demokratičtější, protože moc i odpovědnost se dělí a rovněž má ekonomický efekt: za tentýž čas se pomůže více lidem.

Nelze tedy říci, která z forem arteterapie je nejúčinnější. Podle autorky práce záleží vždy na konkrétní situaci, osobnosti terapeuta i klienta. Dalším podstatným faktorem je i prostředí, ze kterého oba vycházejí.

1.1.4 Cíle a cílové skupiny arteterapie

Zpočátku byla cílem arteterapie pomoc při upřesnění diagnózy duševně nemocných lidí, teprve později se přidal i cíl terapeutický.

V současné době se autorce zdá nejvhodnější klasifikace M. Liebmann, která cíle rozděluje na *individuální* a *sociální* a uvádí je v náhodném pořadí. Toto třídění by se dalo použít nejen pro arteterapii, rovněž pro artefietiku. Obě disciplíny mají tedy většinu společných cílů. Mezi individuální obecné cíle patří:

¹¹ RUBIN, J.A. *Přístupy v arteterapii, teorie & techniky*. Praha: Triton, 2008.

¹² LIEBMANN, M. in ŠICKOVÁ-FABRICI. *Základy arteterapie*. Praha: Portál, 2008, s. 43-44.

- tvořivost a spontaneita
- budování důvěry, sebehodnocení, uskutečňování vlastních možností
- zvyšování osobní autonomie a motivace, rozvoj jedince
- svoboda rozhodování, experimentování, ověřování nápadů
- vyjádření citů, emocí, konfliktů
- práce s fantazií a nevědomím
- vhled, uvědomování si sebe samých, reflexe
- třídění zkušeností vizuálně a slovně
- relaxace

Dále do kategorie obecných sociálních cílů náleží:

- uvědomění si, uznání a ocenění druhých
- spolupráce, zapojení se do skupinové činnosti
- komunikace
- sdílení problémů, zkušeností a vhledů
- objevování univerzality zkušenosti/jedinečnosti jedince
- vztahování se k druhým ve skupině, porozumění vlastnímu vlivu na druhé a na vztahy
- skupinová koheze
- objevování skupinových témat ¹³

Arteterapie nachází uplatnění jak u pacientů s nejtěžšími psychickými poruchami, tak u lidí zdravých. Je možné ji využít při práci se všemi věkovými skupinami, dětmi, dospívajícími i seniory. Cílovými skupinami pro aplikaci arteterapeutických technik jsou lidé s tělesným či smyslovým postižením, mentálně postižení, pacienti s duševní chorobou, s autismem nebo zneužívání jedinci. Arteterapie je vhodným prostředkem léčby i pro jedince sociálně znevýhodněné (Romové), rovněž pro pacienty, jež trpí poruchami příjmu potravy či závislostí.

¹³ LIEBMANN, M. Skupinová arteterapie: nápady, témata a cvičení pro skupinovou výtvarnou práci. Praha: Portál, 2005, s. 20-21.

Arteterapii lze praktizovat v nemocnicích, rehabilitačních zařízeních, psychiatrických léčebnách, vzdělávacích a výchovných zařízeních, domovech důchodců a dalších podobných institucích.

Jak je patrné z těchto rozdělení, cíle arteterapie jsou velmi rozmanité. V praxi je nutné cíle konkretizovat podle reálných potřeb cílové skupiny – klientů.

1.2 Artefiletika

Artefiletika je taktéž jako arteterapie mladý, pomalu rozvíjející se obor, který za posledních několik let vzbudil zájem nejen mezi vyučujícími, rovněž mezi řadou studentů. V současné době vzniká velké množství pracovišť, kde využívají metody a postupy již zmíněné arteterapie či artefiletiky – jedná se zejména o volnočasové organizace, léčebny či výchovná zařízení.¹⁴

1.2.1 Definice a vymezení pojmu

V této části autorka bakalářské práce uvede vznik názvu artefiletiky, který následně definuje a vymezí.

Jasně formuluje význam slova nejznámější představitel artefiletiky u nás, její zakladatel, Jan Slavík.

„Název artefiletika je složen ze dvou částí. První část názvu odkazuje k umění (především výtvarnému) a také k arteterapii – z latinského ars, artis = umění. Druhá část pojmenování je inspirována myšlenkou pedagoga H. Broudyho¹⁵ o filetickém přístupu ve výchově, v němž intelektový rozvoj je úzce spjatý s rozvojem emočním a sociálním.“¹⁶

J. Slavík pojímá artefiletiku jako velmi specifickou disciplínu, vnímá ji především ve světle pedagogiky, kde je důležitou veličinou právě aktivní výchova a komplexní rozvoj jedince.

Též Herbert Read mluví o důležitém postavení výchovy uměním v systému všeobecného vzdělávání. Rozvíjí tak Platónovu tezi, že umění má být základem výchovy.¹⁷

¹⁴ Pozn. Dnes existují různé vzdělávací programy, kurzy artefiletiky, např. v Praze, Brně, Hradci Králové, Olomouci, Jihlavě atd.

¹⁵ Pozn. Henry Broudy – americký pedagog, který v 70. letech 20. stol. zavedl termín „philetic approach“ – filetický přístup

¹⁶ SLAVÍK, J. *Umění zážitku, zážitek umění (teorie a praxe artefiletiky)*, 1. díl. Praha: Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta, 2001, s. 12.

Výchova uměním je tudíž disciplínou, jejímž hlavním principem je zřetel k poznávací hodnotě a jedinečnosti lidských zážitků vyvolaných uměleckou aktivitou. Umělecké zážitky se pak mohou stát východiskem pro hledání obecnějšího kulturního či přírodního rámce lidské existence, pro objevování osobní identity v kontextu své doby a kultury, ale mohou také pomáhat člověku vyrovnat se s nejistotami života.¹⁸

Pokud bychom chtěli artefiletiku definovat, mohli bychom použít dvě následující definice, které autorce práce z hlediska jejich znění připadají nejužitečnější:

Podle J. Slavíka: „*Artefiletika je reflexivní, tvořivé a zážitkové pojetí vzdělávání, které vychází z umění a expresivních kulturních projevů (výtvarných, dramatických, hudebních apod.) a směřuje k poznání i sebepoznání prostřednictvím reflektivního dialogu o zážitcích z expresivní tvorby nebo vnímání umění.*“¹⁹

Vymezení oboru dle M. Stiburka: „*Artefiletika je pedagogická (či umělecko pedagogická) disciplína, využívající obdobných postupů jako arteterapie v oblasti výchovy. Skrze vlastní aktivní experimentování a prožitek směřuje k poznání a sdílení kultury jako systému vztahů, norem, hodnot, a forem komunikace.*“²⁰

Definice a výše zmíněná vyjádření nám říkají, že artefiletika je praktikována ve výchovně-vzdělávacím procesu za využívání určitých metod. Prostředkem je zde reflektivní komunikace, která umožňuje současný rozvoj intelektuálních, ale i emocionálních dispozic jedinců. Přičemž je velký důraz kladen na ideu výchovy, vychovatel by se měl podílet na správném přístupu dětí k sobě samým i k okolí.

Je nutné dodat, že i přesto, že artefiletické pojetí vyrůstá z arteterapie a z výtvarné výchovy, teoretické a metodické principy artefiletiky vyhovují i ostatním typům uměleckých aktivit. Proto je lze uplatňovat nejen ve výtvarné výchově, nýbrž i ve výchově hudební, dramatické, literární a dalších.

¹⁷ READ, H. *Výchova uměním*. Praha: Odeon, 1967, s. 9.

¹⁸ SLAVÍK, J. *Umění zážitku, zážitek umění (teorie a praxe artefiletiky)*, 1. díl. Praha: Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta, 2001, s. 10.

¹⁹ SLAVÍKOVÁ, V., SLAVÍK, J., ELIÁŠOVÁ, S. *Dívej se, tvoř a povídej!: artefiletika pro předškoláky a mladší školáky*. s. 15.

²⁰ STIBUREK, M. *Současná arteterapie*. In ALBRICH, B., SLAVÍK, J. et al, *Současná arteterapie v ČR a zahraničí/Art Therapy Today in the Czech Republic and abroad*. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 2000, s. 34.

1.2.2 Teoretické základy (východiska) artefiletiky

Artefiletika využívá odborné názvosloví pedagogického konstruktivismu²¹, jakými jsou prop, prekoncept, transformace výrazu, koncept aj. Artefiletika se koncentruje zejména na otázky paralelního rozvíjení i propojování intelektuálního a emočního potenciálu u žáků. Podkladem k tomu je spojení výtvarné tvorby s její reflexí, a to prostřednictvím dialogu mezi žáky.²²

1.2.2.1 Stěžejní pojmy pro artefiletiku

Níže se autorka práce pokusí vysvětlit pojmy, které chápe jako stěžejní pro pochopení principu artefiletického přístupu.

Fikční svět

Prostoru výrazové hry s uměleckým dílem říkáme fikční svět (svět uměleckého díla). Jinými slovy fikční svět je závislý na výrazové hře, protože jejím prostřednictvím je hráč do tohoto světa „přenášen“, takže po svém návratu z něj může o svých zážitcích vypovídat. Uplatňuje zde zvláštní poznávací přístup, postoj „jakoby“.

Do fikčního světa každý jedinec vstupuje s předporozuměním, které získal v „obyčejném“ světě svých průměrných možností.

Dostává se do něj pomocí propů²³. Během pobytu ve fikčním světě, právě když se člověk pohybuje v prostoru výrazové hry s uměleckým dílem (zakouší umělecké zážitky, které mají podobu neurčitých dojmů, pocitů, prchavých představ či myšlenek). Chyběl-li by nadhled na situaci, odstup a schopnost vrátit se z fikčního světa zpět do světa reálného, hrozilo by upadnutí do bludů a halucinací, a reálný svět by se mohl stát nesrozumitelným

²¹ teorie, rozrůzněná do několika proudů, která ve vyučování zdůrazňuje nejenom aktivní úlohu jednotlivce a nutnost brát ohled na jeho osobní dispozice a zkušenosti, ale právě tak i zásadní důležitost komunikace jedince s druhými lidmi v procesu poznávání a učení.

Srov. SLAVÍK, J. *Artefiletika-Reflektivní, tvořivé a zážitkové pojetí výchovy uměním* [online]. Praha: Artefiletika.cz, 2006 [cit. 10. března 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=6>>.

²² Srov. SLAVÍK, J. *Mladé pojetí výtvarné výchovy v České republice-Artefiletika* [online]. Praha: Artefiletika.cz, 2006 [cit. 16. května 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=6>>.

²³ Pozn. prop je tzv. „herní rekvizita“.

a ohrožujícím. Nutnou podmínkou tedy je psychická distance-odstup. Něco podobného zakoušíme při hře, odtud zřejmě vznikl pojem výrazová hra.²⁴

Důležitým se tedy jeví vnímat situaci výrazové hry „jako kdyby“²⁵.

Prop

Je takzvanou „herní rekvizitou“. Pomocí propů je možné vstoupit do fikčního světa, poetičteji jsou vstupenkami do fiktivních světů.

Propy nám umožňují vlastními smysly vnímat neskutečný (fiktivní) svět. Naše vnitřní stavy vstupují jako projekce do našeho pozorování.

*„Prop je výraz, který vstupuje jako náhrada (substituce) individua (nebo jiného výrazu), kterým on sám aktuálně není, ale jehož roli identifikuje, a zároveň předvádí některé jeho vlastnosti.“*²⁶

Propem může být tudíž cokoli konkrétního, co můžeme smyslově vnímat, pamatovat si a s čím můžeme do potřebné míry fyzicky i duševně zacházet.²⁷ Například obyčejná dřevěná vařečka se může při hře (ve fikčním světě) proměnit třeba v postavu panenky. Může to být výtvarný artefakt, jakákoliv věc, hudba nebo divadelní role atd.

Pre-koncept

Tento pojem je pro artefietiku velmi důležitý, protože poukazuje na vzájemné rozdílnosti osobních přístupů ke světu a jsou v něm zároveň obsaženy předpoklady k překonávání těchto rozdílností prostřednictvím dialogu.

Znamená to, že každý z nás prožívá stejnou situaci odlišně. Každý máme svou vnitřní představu (a zkušenost) trochu jinou. Tedy autorčina vnitřní představa (prekoncept²⁸) např. dobra, zla, nebo obyčejné židle je trochu jiná než ostatních. Jinými slovy prekoncept je osobní uchopení čehosi, o čem se lze s ostatními domlouvat a co můžeme nějak vyjádřit, např. kresbou, melodií, pantomimou, řečí apod.

²⁴ SLAVÍK, J. *Umění zážitku, zážitek umění (teorie a praxe artefietiky)*, 1. díl. Praha: Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta, 2001.

²⁵ Paralelu bychom mohli najít také v teorii terapeutického systému zaměřeného na klienta. Jednou z hlavních podmínek úspěšné terapie je terapeutova schopnost empatie. Zároveň je zdůrazněna nutnost vnímat pocity klienta, ale nenechat se jimi zaplavit.

²⁶ SLAVÍK, J. *Umění zážitku, zážitek umění (teorie a praxe artefietiky)*, 1. díl. Praha: Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta, 2001. s. 125.

²⁷ Tamtéž, s. 125.

²⁸ Pozn. Pre-koncept – z latinského conceptus = sebrání, pojetí, pojem, myšlenka, početí a prae(pre) = předpona, vyjadřuje prvotnost, předběžnost, zárodečnost. Prekoncept je tedy zárodek, z něhož uvnitř duševní reality každého člověka po částech roste poznávání konceptu.

Koncept

„Je potenciálně společné a všemi aktéry předpokládané zážitkové a interpretační pole určitého výrazu (výrazové konstrukce), na jehož základě se lidé mohou navzájem duševně setkávat a v dialogu si rozumět prostřednictvím svých prekonceptů k danému konceptu vztažených a v závislosti na své kulturní, sociální a tělesné (zejména smyslové) vybavenosti.“²⁹

Jednodušeji řečeno, přes všechny osobní odlišnosti lidé zvládnou navzájem se domlouvat a porozumět si. To znamená, že se dokáží shodnout v určitých ohledech v předmětu svého dialogu. Např. pod slovem „auto“, příp. pod kresbou auta, si všichni jedinci (zkušení uživatelé daného výrazu) představí něco, na čem se umějí přes všechny odlišnosti sjednotit. Kdyby tomu tak nebylo, nikdo by se s nikým nedomluvil a nerozuměl by ani ostatním výrazovým projevům (výtvarným, hudebním, literárním apod.) jednotlivých jedinců.

Transformace výrazu

Pojem transformace výrazu znamená využití jiných výrazových prostředků než jen výtvarných, ale za předpokladu, že obsah zůstane stejný.

Jak uvádí Šicková-Fabrice: *„Technika transformace výrazu spočívá v transformování pocitů z vnímání jednoho druhu uměleckého média do oblasti jiného.“*

V praxi toto znamená, že můžeme pocit z namalovaného obrázku vyjádřit například hudbou, zahrát na nějaký hudební nástroj, ztvárnit literárně nebo zazpívat či vytvořit pohybové představení.

1.2.3 Průběh a struktura artefiletické hodiny

Ve své typické podobě má artefiletická výuka šest fází, které na sebe navzájem navazují.³⁰ Jedná se o tyto fáze: **uvítání** (popř. uvítací rituál), **rozehřívací aktivita**

²⁹ SLAVÍK, J.; WAWROSZ, P. *Umění zážitku, zážitek umění II.díl : teorie a praxe artefiletiky*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2004. s. 152.

³⁰ Srov. SLAVÍKOVÁ, V., SLAVÍK, J., ELIÁŠOVÁ, S. *Dívej se, tvoř a povídej! : artefiletika pro předškoláky a mladší školáky*. s. 190- 191.

(ledolamka, ice-breakers), **motivační vstup, výrazová hra, reflexe, závěrečný rituál** (popř. rozloučení).

Níže autorka práce uvádí strukturu samotné artefiletické hodiny, jak je uvedena dále v projektech. Každou část je možné časově upravit, nicméně je důležité, aby žádný z těchto bodů nebyl vynechán. Pro celkový smysluplný průběh artefiletické výuky je rovněž důležité povzbudit v účastnících imaginaci (obrazotvornost, představivost), čehož lze docílit principem ozvláštnění (např. věcem dáme jména, následně s nimi vytvoříme příběh, legendu apod.).

Úvod – zahajování lekce slouží k přivítání s dětmi (příp. účastníky), povídání si o tom, jak se cítí, co prožily v době, kdy se s pedagogem neviděly. Pedagog si všímá jak jsou děti naladěny, jaká je atmosféra ve skupině, zda jsou děti unavené či naopak a podle toho přizpůsobí další postup a průběh aktivity.

Otevírací rituál – krátká aktivita, která vtáhne děti více do projektu a taktéž jim umožní podniknout cestu do úplně jiného světa. V našem případě jde o to, vypravit se na cestu do Afriky, přičemž je možné vymyslet pro tuto příležitost specifický africký tanec.

Ledolamka – neboli rozehrávací aktivita či angl. ice-breakers. Jedná se o typ krátké, jednoduché hry sloužící dětem k naladění na samotnou výrazovou hru.

Motivace – pohádka, příběh, fotografie, puštění hudby, scénka, pohybová aktivita, společné povídání ad., jejímiž cíly je motivovat děti k výrazové hře. Motivační vstup dětem zčásti odhalí téma následující aktivity - je to určitý moment překvapení, kdy děti stále přesně netuší, co je čeká. V této fázi lekce má pedagog velký prostor a příležitost tvořivým přístupem připravit pro děti velice pestré motivační aktivity.

Výrazová hra – hlavní část artefiletické lekce; samotný průběh výtvarné a tvořivé činnosti. Výrazové hry pedagog volí tak, aby podněcovaly k následné reflexi.

Reflektivní dialog – závěrečná reflexe se skupinou zaměřena na téma, které se týká výrazové hry.

Ukončení, popř. závěrečný rituál – připravuje skupinu na návrat do reality, měla by účastníky zklidnit a připravit k přechodu mimo artefiletické dílo.

Tip/poznámka – rozmanité rady, upozornění, návrhy či nápady na zlepšení artefiletické hodiny.

1.2.4 Požadavky na pedagoga v artefiletice

V obecném smyslu artefiletika u pedagogů předpokládá nejen odborné znalosti, rovněž vyzdvihuje potřebné osobní kvality.

Pedagog by měl být schopen své znalosti doprovázet moudrostí, tj. nadhledem nad řešenými otázkami a citlivým vztahem ke skupině, se kterou pracuje. Měl by také být osobně vyrovnaný, vnímat z odstupu sám sebe, vědět o citlivých stránkách své psychiky a zvládat je. Dalším nezbytným kritériem je umět dobře zpracovat své zážitky. Mimo jiné by měl mít pedagog znalosti o výtvarném umění a výtvarné kultuře vůbec.

Pedagog by měl projít speciálním zážitkovým výcvikem, jehož podstatou je vyzkoušení si artefiletických metod sám na sobě v roli účastníka. To je předpoklad k prohloubení sebepoznání, k rozvoji empatických schopností či k rozvoji imaginace potřebných pro tento typ výchovné práce.³¹

2. Komparace arteterapie a artefiletiky

Jedním z hlavních cílů této bakalářské práce je porovnání arteterapie a artefiletiky z hlediska jejich společných a rozdílných znaků. Autorka se pokusí pohlédnout na vztah mezi těmito obory, které jsou si blízké kvůli využívání výtvarných technik, avšak liší se podstatou a zaměřením.

2.1. Společné stránky arteterapie a artefiletiky

V současnosti se artefiletika s arteterapií shodují ve dvou sférách, zaprvé v oblasti *cílů* - důraz je kladen na sebepoznávání a na rozvíjení sociálních kompetencí prostřednictvím uměleckých výrazových prostředků a v oblasti *metod* - zdůrazňující poznávání prostřednictvím umělecké výrazové hry spojené s tzv. reflektivním dialogem. Obě disciplíny pracují především přes aktivní činnost člověka a jeho výtvarné vyjádření.

Můžeme si všimnout, že arteterapie s artefiletikou se shodují především ve smyslu sebepoznání a rozvoje jedince. Autorka práce se domnívá, že oba obory mají velice významnou úlohu, obzvláště v dnešní moderní době. Pedagog by měl při práci s dětmi a

³¹ Srov. SLAVÍKOVÁ, V., SLAVÍK, J., ELIÁŠOVÁ, S. *Dívej se, tvoř a povídej! : artefiletika pro předškoláky a mladší školáky*. s. 16.

mládeží usilovat zejména o rozvoj těch kvalit, na které se bohužel často v běžném výchovně-vzdělávacím procesu zapomíná.

2.2. Rozdílné znaky arteterapie a artefiletiky

Po vymezení společného prvku arteterapie a artefiletiky je důležité si ukázat i pole jejich rozdílnosti.

Jednoduše a zřetelně poukazuje na rozlišení M. Stiburek ve své stati *Současná arteterapie*, kde se systematicky zamýšlí a řeší vztahovost obou oborů tak, že definuje obory s tou myšlenkou, že je nutné k nim přistupovat se snahou vytvořit jasné vymezení prostoru jejich činnosti na základě toho, že se potvrdí a posílí jejich vazby na pedagogiku v případě artefiletiky, na léčbu v případě arteterapie.³²

V artefiletice není tedy kladen důraz tolik na patologii, na léčbu, jako je tomu u arteterapie; ale pozornost je soustředěna na rozvoj sociálních a reflektivních dovedností jedinců. Artefiletika tedy může pomáhat, přestože samozřejmě sama o sobě nemůže poskytnout žádné úplné řešení.³³

Jak vidíme artefiletika připouští, že nemá funkci k úplnému vyřešení problémů jedinců s nimiž pracuje. Naopak arteterapie, ta se právě snaží o plné uvědomění si problému a jeho celostního nalezení a práci s ním.

Rozdílnost je tedy dána v arteterapii zaměřením na terapii (léčbu, změnu k lepšímu, nápravu) a v artefiletice na jedinečný zážitek jedince, reflexi, expresivitu, spontánnost a díky tomu prevenci psychosociálních negativních jevů. Jinými slovy, arteterapie má spíše léčivý a napravující charakter a artefiletika rozvíjí osobnost a má poslání prevence.

Jelikož se však jedná o hraniční disciplíny, tak provázanost a spolupráce je nezbytná.

3. Volný čas, prožitková pedagogika a artefiletika

V posledních letech se stále více objevuje v souvislosti s volnočasovou výchovou pojem zážitková pedagogika. Jedná se o metody založené na prožitku, zážitku a zkušenosti.

³² STIBUREK, M. *Současná arteterapie*. In ALBRICH, B., SLAVÍK, J. et al, *Současná arteterapie v ČR a zahraničí/Art Therapy Today in the Czech Republic and abroad*. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 2000, s. 35.

³³ SLAVÍK, J., *Mladé pojetí výtvarné výchovy v České republice – Artefiletika*, [online]. Praha: Artefiletika.cz, 2006, [cit. 21. června 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=6>>.

Sjednocující je pro ně základní myšlenka silného zážitku, který při zpětné vazbě vede člověka k pozitivnímu rozvoji osobnosti. Stejně tak je tomu u artefiletiky. Zážitková pedagogika pracuje s programy sportovními, výtvarnými, dramatickými i diskusními. Samotná hra nebo aktivita jsou důležité, důraz je však kladen na následnou reflexi toho, co se událo. Zde je prostor jednak pro rozvoj komunikačních dovedností a také pro učení se z chyb a úspěchů.

Autorka práce se domnívá, že nejen prožitková pedagogika, ale i artefiletika mají pro pedagoga volného času v současné době velký potenciál.

3.1 Prožitková pedagogika a artefiletika

Co je zážitek asi každý intuitivně cítí, avšak pojmenovat ho je velmi těžké. Víme, že vzniká při aktivitě jako jakási zkušenost, která se dobře uchovává v paměti, protože při prožívání jsou k zpracování vjemů zapojeny téměř všechny smysly. Víme, že prožitek je tím hlubší a intenzivnější, čím je člověk otevřenější. Za zásadní bod tedy autorka práce považuje zážitek, který je podstatou zážitkové pedagogiky a zcela jistě i arteterapie a artefiletiky.

3.1.1. Společné rysy prožitkové pedagogiky a artefiletiky

V průběhu práce si autorka bakalářské práce všimla mnoha dalších podobností s prožitkovou pedagogikou. Ať už se jedná o příznačnou vyučovací formu artefiletiky - kruh bezpečí, nebo o to, že prvořadým cílem není jen výrazová hra (aktivita). Rovněž je pro obě disciplíny podstatné prostřednictvím sebevyjádření, rozvíjení tvořivosti, schopnosti komunikovat zpracovávat osobně významné téma nebo podporovat spontánní expresivitu, zaměřovat se na prožitkovou stránku tvorby. Rozvíjet taktéž citlivost a vnímavost vůči rozmanitým kvalitám života, tvořivost a citlivost vůči světu a vztahům, všechny tyto aspekty propojují prožitkovou pedagogiku a artefiletiku.

Klíčovou roli v zážitkových programech má tzv. *review* (zpětný pohled na hru), ve kterém se rozebírá, jak účastníci daný problém řešili, jak jej mohli řešit. Zároveň jim poskytuje velké množství zpětných vazeb, které jsou jednou z nejdůležitějších částí také pro arteterapii i artefiletiku.

Na předchozích řádcích se autorka bakalářské práce pokusila najít a doložit souvislost mezi artefiletikou (příp. arteterapií) a prožitkovou pedagogikou. Závěrem této kapitoly by autorka jen dodala, že artefiletika a arteterapie se prolíná všemi oblastmi lidských činností, vede k hledání krásy a lidskosti ve vnějším i vnitřním světě každého z nás. Taktéž směřuje k

tvořivému způsobu života člověka a k jeho duchovnímu růstu, jež je pro každého z nás jistě velice důležitý.

3.2 Využití a užitečnost arteterapie a artefiletiky ve volnočasových aktivitách

Zatímco obsah výchovně-vzdělávací činnosti ve školách je závazně stanoven učebními dokumenty (např. Rámcový vzdělávací program), obsah výchovy ve volném čase si stanovuje pedagog sám. Přihlíží přitom k cílům a podmínkám, ve kterých výchovný proces probíhá, a bere také v úvahu reálná přání dětí. Dále pak přihlíží k měnícím se vnějším podmínkám, bezpečnosti dětí a vychází přitom ze stanovených výchovných cílů. Výchova ve volném čase se uskutečňuje v průběhu činností, které jsou založeny na zájmech účastníků. Účast je dobrovolná, přináší zúčastněným kladné emoce, prožitky a přispívá k jejich seberealizaci. Děti tedy nevykonávají volnočasové aktivity protože musí, ale protože chtějí.

Volnočasové aktivity probíhají ve školních družinách, klubech, střediscích volného času, nízkoprahových klubech, ale i v základních uměleckých školách. Podrobněji se k uplatňování v různých zařízeních rozepisuje M. Stiburek:

„Vzniká řada nových pracovišť, zejména při nestátních léčebných zařízeních, alternativních školských zařízeních, výchovných a převýchovných zařízeních a volnočasových organizacích, které využívají metody a postupy těchto oborů. Využívají je jako základní nebo doplňkovou formu léčby (arte psychoterapie), užívají je ve výchově (rozvoj tvořivosti, volných vlastností a hodnotové orientace, sebepoznání, relaxace), v rámci prevence sociálně patologických jevů (drogová závislost, kriminalita, rasová nesnášenlivost a xenofobie), v rámci prevence sociálního selhávání (středoškolské adaptační kurzy, semináře osobního rozvoje). Stále šíře jsou tyto postupy uplatňovány i v oblasti uměleckého vzdělávání (umělecké školy, kurzy, kroužky), kde vedou ke zdůraznění zaměření na prožitek, sebevyjádření, kvalitu života a vztahů.“³⁴

Autorka práce zde zdůrazňuje, že oba směry jsou využívány a praktikovány ve volnočasové sféře široce.

Artefiletický přístup můžeme využívat i v rámci středoškolského vyučování, místo klasické výtvarné výchovy. Autorka projektu se sama přesvědčila, že artefiletiku je možné

³⁴ STIBUREK, M. *Současná arteterapie*. In ALBRICH, B., SLAVÍK, J. et al, *Současná arteterapie v ČR a zahraničí/Art Therapy Today in the Czech Republic and abroad*. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 2000, s. 34.

realizovat i se skupinou vysokoškolských studentů. Dokonce i pro rodiče může být tento přístup užitečným pomocníkem, pokud mají skutečný zájem věnovat se svým dětem. Stručně řečeno, artefiletika je přínosná pro každého, kdo chce někoho vychovávat nebo vzdělávat.

Autorka se domnívá, že obě disciplíny, je tudíž možné realizovat v rozmanitých zařízeních i aktivitách. Artefiletika tedy nejčastěji plní velmi vhodnou náplň pro práci ve výchovně-vzdělávacích zařízeních, dokonce většinou přebírá místo arteterapie. Výborné a užitečné je pokud mezi příbuznými obory probíhá neustálý dialog. Na druhou stranu je však nutné podotknout, že arteterapii nelze praktikovat pokud k tomu osoba nemá patřičné vzdělání. Jestliže pedagog využívá arteterapii bezmyšlenkovitě (bez přemýšlení), mohl by napáchat více škody, než-li užitku.

4. Charakteristika specifik romského etnika a vysokoškolských studentů

Romové jsou jiní, přestože mluví česky, přikládají stejným slovům často poněkud odlišný význam. Jejich jednání se řídí jiným žebříčkem hodnot a nedorozumění, ke kterým často dochází, jsou pro ně i pro příslušníky majority většinou nepochopená.

Jestliže chceme porozumět Romům, je nutno seznámit se nejprve s tradicemi, které donedávna zcela určovaly jejich život a do dnešní doby ho do značné míry spoluurčují. Dále je nutný pohled do současnosti a zamyšlení nad problémy, které romskou minoritu provázejí.

4.1 Kultura a životní způsob Romů

Romům bývá na jedné straně vytýkáno jejich "nekulturní" chování a na straně druhé je to právě romská kultura, o kterou má většinové obyvatelstvo největší zájem. Říká se, že Romové mají v krvi rytmus, a proto jsou tak skvělí hudebníci a tanečníci. Nikoho jistě nepřekvapí, pokud Rom krásně maluje, vyřezává ze dřeva či modeluje z hlíny, protože umělecké zaměření Romů koresponduje s romantickými představami *gádžů* (osoby jiného než romského původu) o romské temperamentnosti a barvitě obrazotvornosti.

Romská kultura, která je dokladem velké vnitřní síly a energie Romů, tak může být spojovacím můstkem mezi Romy a ne-Romy.³⁵

Většina Romů se ve větší či menší míře dodnes odlišuje od okolního obyvatelstva. Obzvláště způsobem života a samozřejmě svou kulturou. Zatímco v duchovní oblasti jsou to rodinné vztahy a víra, v materiální oblasti života je to způsob obživy, bydlení, stravy a odívání. Pro Romy je totiž charakteristický způsob života „tady a teď“, žijí přítomností.

V současné době probíhají u Romů stále hlubší změny v jejich společenské pozici. Ve způsobu života, kultuře a hodnotové orientaci v celém romském společenství. Na jedné straně se musí vyrovnat s působením tohoto jiného, odlišného prostředí a přitom zachovat svou existenci, rozvíjet svou příslušnost k „romství“, jeho normám a hodnotám.

Nynější mladí Romové se tedy ocitají ve schizofrenní situaci sebeprosazení a zároveň strachu z vyloučení z komunity, bez které by zřejmě dlouho nepřežili. Sklony k individualismu u Romů jsou tedy nepochopitelné, stejně jako soukromí a intimita. Naopak, když však jedinec udělá něco významného, vyzdvihuje se v komunitě celá rodina.

4.1.1 Patologické jevy a romská minorita

V posledních letech začaly narůstat snahy některých místních samospráv k vytlačení romských komunit z center měst na jejich periferii, příp. za města. Tato místa se tak stávají čím dál tím častěji „ghettem“ pro romské obyvatele. Podobně je tomu v Zeleném údolí u Jablonce nad Nisou, kde autorka bakalářské práce realizovala svůj projekt *Cesta do Afriky* pro romské děti mladšího školního věku. Většina lidí, kteří projíždějí kolem tohoto ghetta, rozhodně netouží se tam zastavit a už vůbec ne do něj vstoupit.

Avšak společným jmenovatelem těchto „ghett“ je sociální vyloučení obyvatel, narůstání sociálních problémů, zvýšená míra výskytu sociálně patologických jevů a především jejich postupné uzavírání se vůči okolnímu světu. Všechny tyto negativní okolnosti života Romů narušují jejich socializaci a vedou k narušení až destrukci jejich původní identity.

Poté vznikají problémy, se kterými se dnes romská minorita potýká, zejména kriminalita a další rizikové jevy působící uvnitř sociálně vyloučených romských lokalit

³⁵ *Romové v České republice* [online]. Praha: romove.radio.cz, 1997-2010 [cit. 7. července 2010]. Dostupné na WWW: <<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18586>>.

(např. lichva, krádeže, gamblerství, drogy, prostituce aj.). Na druhou stranu, obyvatelé podobných lokalit mohou být často terčem útoků různých rasově motivovaných extremistů.

4.1.2 Romské děti a volnočasové aktivity

Dětem autorka práce věnuje zvláštní kapitolu, neboť právě jich se její práce z velké části týká.

V České republice v současnosti existuje celá síť volnočasových center, která jsou přístupná romským dětem. Ve městech s větším počtem Romů existují instituce, které plní funkci běžných volnočasových zařízení typu středisek volného času, určené přímo pro romské děti. Dobrým příkladem může být Komunitní centrum pro národnostní menšiny v Zeleném údolí u Jablonce nad Nisou. Jak je již výše uvedeno, v tomto centru byl realizován projekt autorkou bakalářské práce.

Komunitní centrum se zaměřuje především na výchovu a vzdělávání mládeže, zajišťuje širokou nabídku volnočasových aktivit, poskytuje poradenskou a informační činnost a pořádá různé kulturní a společenské akce.

Autorka práce si je jistá, že činnost center vede ke snížení kriminality, zlepšení komunikace s majoritní společností a zvýšení motivace dětí. Význam center je jednoduše nezastupitelný.

Děti jsou odedávna bohatstvím romské rodiny. Romské děti nemají systematické výchovné vedení, učí se pozorováním a nápodobou světa dospělých. Romská rodinná výchova nepřipravuje dostatečně děti na školní výuku. Starší sourozenci sice dítěti pomáhají přežít, ale už nedovedou na potřebné úrovni rozvíjet řečové dovednosti, sociální návyky a schopnosti pro učení ve škole.

U většiny Romů často dochází k nedocenění významu výchovy a vzdělání. Oproti tomu, je u nich vynikajícím způsobem rozvinuta sociální inteligence, intuitivně se orientují v mezilidských vztazích.

Na podporu romských dětí (dětí ze znevýhodněného prostředí) jsou ve školském resortu realizovány různé koncepce, programy a projekty. A to na místní, krajské i celostátní úrovni. Cíle projektů zahrnují: pomoc romským dětem a jejich rodičům, vedení ke spolupráci školských institucí a rodičů, nabídku aktivit v mimoškolních zařízeních. Zejména ve školních družinách a centrech volného času podporují kulturní aktivity a vytváření projektů na posilování a udržování romských tradic.

4.2 Životní styl a volný čas vysokoškolských studentů

Autorka práce by v této kapitole ráda přiblížila a stručně charakterizovala životní styl a volný čas vysokoškolských studentů. S touto věkovou kategorií autorka realizovala svůj druhý projekt.

Zájmy a aktivity vysokoškolských studentů navazují na hodnotové orientace, kulturu a způsob života rodiny a prostředí, ze kterého pocházejí. Záleží také na typu lokality, zda nabízí dostatek volnočasových aktivit pro kvalitní vyžití. Všechny zmíněné aspekty ovlivňují volný čas vysokoškoláků a do určité míry i jejich životní styl.

V dnešní době existuje nepřeberné množství volnočasových aktivit pro různé věkové kategorie. Trendem dnešní doby jsou však netradiční volnočasové aktivity a adrenalinové sporty. Zejména vysokoškolští studenti upřednostňují tento způsob trávení volného času.

Jednoduše je tedy volný čas komplexem činností, k jejichž vykonávání se člověk rozhodl sám z vlastní vůle a vykonává je zpravidla pro ně samé. I autorčin projekt s názvem *Proměny* byl realizován díky tomu, že se skupina vysokoškolských studentů sama rozhodla využít svůj volný čas právě tímto způsobem.

Jelikož je dnešní doba uspěchaná a hektická, rozhodla se autorka práce navrhnout projekt, který by této věkové skupině pomohl na chvíli se pozastavit a přemýšlet o svém životě a okolí. Cílem projektu bylo vyplnit artefietickým přístupem volný čas vysokoškoláků prostřednictvím různorodých aktivit zaměřených na osobnostní rozvoj.

5 O projektu Cesta do Afriky

Jedním z hlavních cílů bakalářské práce bylo navrhnout, zrealizovat a vyhodnotit 2 odlišné artefietické projekty. Dalším důležitým cílem bylo dokázat užitečnost artefietiky ve volnočasových aktivitách a vzdělávacích zařízeních.

Výtvarný projekt Cesta do Afriky, jak už název napovídá, je inspirován africkou kulturou. Jedinečnost této kultury můžeme spatřit ve způsobu života domorodých kmenů, v jejich historii, hudbě, umění a zejména ve vztahu k přírodě. V hlavní lince projektu lze spatřit jednotlivá témata činností, která vycházejí právě z pojetí africké kultury.³⁶

5.1 Příprava projektu

Projekt byl realizován v Komunitním centru pro národnostní menšiny v Zeleném údolí u Jablonce nad Nisou.

K realizaci projektu autorku bakalářské práce inspirovaly dokumenty o Africe, zejména ty o různých kulturách, které na černém kontinentu žijí. Zaujaly ji odlišné kulturní zvyky, tradice, život, umění a vztah k přírodnímu prostředí. Vzhledem k tomu, že autorka práce se při přípravách projektu rozhodla uskutečnit zmíněný artefietický projekt v Komunitním centru pro národnostní menšiny v Zeleném údolí u Jablonce nad Nisou, připadalo ji zvolené africké téma vhodné. Nejen z hlediska multikulturního, sociálně-osobnostního, ale i environmentálního. Děti mladšího školního věku jsou zvědavé, vyžadují stále nové podněty a objevují svět. V tomto věku se jim rovněž dotváří hodnotová orientace, která je podle autorčina názoru velice důležitá pro osobnostní rozvoj. Proto se autorka projektu domnívá, že multikulturní téma je pro romské děti mladšího školního věku zvolené v projektu adekvátně.

V přípravné fázi projektu bylo nutné se domluvit, jestli je možné artefietický projekt v komunitním centru vůbec realizovat. S touto částí neměla autorka práce výrazné potíže, jelikož s komunitním centrem dlouhodobě spolupracuje. Autorce projektu byla tudíž poskytnuta možnost, finance a prostor. Navržený projekt Cesta do Afriky byl

³⁶ Pozn. Přesnější by bylo hovořit o afrických kulturách, než-li všeobecně o africké kultuře.

uskutečněn v průběhu pěti týdnů v měsících květnu a červnu 2010 s romskými dětmi pod záštitou občanského sdružení Prostory z Jablonce nad Nisou.

5.2 Struktura projektu

V této části práce autorka práce uvádí a vysvětluje pojmy, které jsou v projektu použité. Popisuje zde základní informace o projektu a strukturu artefiletické lekce.

5.2.1 Základní informace projektu

Název projektu:	<i>Cesta do Afriky</i>
Věková kategorie dětí:	mladší školní věk: 6-11 let
Cíle:	Osobnostní rozvoj prostřednictvím artefiletiky dětí mladšího školního věku
Metody:	Pozorování, individuální rozhovor Průběžné zapisování po každém programu, zapisování postřehů z reflexí
Místo:	Komunitní centrum pro národnostní menšiny, Zelené údolí u Jablonce nad Nisou

5.2.2 Struktura artefiletické lekce

Struktura by měla sloužit pro lepší orientaci a srozumitelnější porozumění celému projektu. Ve své typické podobě má artefiletická výuka šest fází, jak již bylo výše zmíněno, které na sebe navzájem navazují. Jedná se o tyto fáze: **uvítání** (popř. uvítací rituál), **rozehřívací aktivita** (ledolamka, ice-breakers), **motivační vstup**, **výrazová hra**, **reflexe**, závěrečný rituál (popř. rozloučení).

Struktura artefiletické lekce je podrobněji rozepsaná výše v kapitole (viz. 1.2.3 *Průběh a struktura artefiletické hodiny*).

5.3 Cíle projektu

5.3.1 Obecné cíle

Hlavním cílem artefiletického projektu Cesta do Afriky je vytvořit pestrý, zajímavý a srozumitelný program pro děti mladšího školního věku. Měl by rovněž propojovat činnosti z různorodých oblastí a podporovat tak celkový osobnostní rozvoj dětí. Dále prostřednictvím artefiletiky rozvíjet tvořivost, spontaneitu, fantazii a individualitu jedinců. Dalším neméně důležitým cílem je seznámit děti s africkou kulturou a podílet se na vytváření tolerantního přístupu k odlišnostem. V neposlední řadě je cílem projektu naučit děti senzitivněji vnímat přírodu a vytvořit pozitivní vztah k ní.

Projekt je však na druhé straně určen i pro pedagoga, jemuž by měl být návodem či příručkou při práci s dětmi. Zároveň by ho měl inspirovat k tvořivému pedagogickému přístupu a využití v praxi.

5.3.2 Konkrétní cíle

Konkrétní cíle projektu jsou vždy rozepsány u jednotlivých artefiletických lekcí. Přesto se autorka projektu pokusí vymezit ty konkrétní cíle, které jsou společné všem aktivitám celého projektu. Pro jednodušší přehlednost jsou cíle rozčleněny do jednotlivých podtémat:

5.3.2.1 Základní cíle

- Cílem projektu je kvalitně vyplnit volný čas romských dětí mladšího školního věku prostřednictvím různorodých aktivit z různých oblastí.
- Vytvořit příjemné prostředí, v němž je svoboda volby a je brán zřetel na individuální zvláštnosti dětí.
- Sestavit projekt vyzkoušený v praxi s popisem a návodem pro pedagoga, který je použitelný v praxi.

5.3.2.2 Artefiletické a výtvarné cíle

- Umožnit dětem poznávat a citlivě vnímat svět kolem sebe prostřednictvím uměleckých zážitků vycházejících z vlastního tvořivého procesu.
- Poskytnout dětem možnost vyzkoušet si práci s netradičním materiálem a alternativními technikami.
- Cílem projektu je vytvořit dětem prostor pro sebepoznání a poznání druhých.
- Vytvořit projekt, který by měl být pro děti prostředkem prevence sociálních nebo psychických poruch.

5.3.2.3 Sociální a osobnostní cíle

- Cílem projektu je učit děti správné komunikaci v kolektivu a rozvíjet jejich komunikační schopnosti.
- Naučit děti spolupráci a respektu.
- Prohlubovat v dětech schopnost empatie, uvědomit si a vyjadřovat své pocity.
- Cílem je rozvoj spontaneity, kreativity a fantazie prostřednictvím různých aktivit.

5.3.2.4 Ekologické a multikulturní cíle

- Cílem projektu je nastínit důležitost přírody pro člověka, obohatit děti o nové poznatky o přírodě.
- Vytvořit pozitivní vztah k přírodě a rozvoj senzitivity vůči přírodě.
- Prostřednictvím aktivit seznámit děti s africkou kulturou, zvyky a uměním.
- Umožnit dětem poznání odlišností, ale i podobností jiné kultury.

5.4 Realizace projektu

Projekt *Cesta do Afriky* byl sestaven tak, aby mohl být realizován při práci s dětmi mladšího školního věku. Téma bylo zvoleno pro skupinu romských dětí, které pravidelně navštěvují Komunitní centrum v Zeleném údolí u Jablonce nad Nisou, kde byl projekt též uskutečněn. Autorka projektu měla možnost pracovat s dětmi, které se navzájem dobře znají a s nimiž dlouhodobě pracuje. Ve skupině bylo téměř rovnovážné zastoupení chlapců a dívek, avšak velikost skupiny se pohybovala mezi 8-12 členy. Autorka zmiňuje, že to bylo převážně z důvodu nepravidelné docházky dětí do centra. Jelikož s dětmi spolupracuje již delší dobu, uvědomovala si, že budou často nutná alternativní řešení či improvizace. Nestalo se však, že by děti na další lekci několikrát za sebou nepřišly, spíše se do projektu zapojily další sourozenci či kamarádi.

Děti byly projektem zaujaty již při první hodině, zejména materiálem, který pro ně autorka práce připravila. Nebylo snadné pracovat právě s touto skupinou, rozhodně to nebyla ideální skupina. Nicméně práci s romskými dětmi mladšího školního věku autorka projektu považovala za osobní výzvu. Děti nebylo těžké namotivovat do aktivit tak, aby se

alespoň na chvíli ocitly v jiném světě. Přestože autorka práce občas bojovala s roztržitostí a nesoustředěností dětí, velkým pozitivem bylo, že neměla sebemenší problém být pro děti autoritou.

Autorka projektu si předem většinu věcí obstarala sama, komunitní centrum však poskytovalo výborné technické a do určité míry i materiální zabezpečení. Na finančně náročnější materiál jí byla poskytnuta částka z předcházejícího grantu od občanského sdružení Prostory. Avšak projekt sám o sobě nebyl finančně náročný.

Autorka se domnívá, že pro děti africký svět byl v mnohém zajímavý a podněcoval jejich přirozenou zvědavost a touhu objevovat nové věci. K tomu samozřejmě přispělo i to, že autorka záměrně vybrala netradiční techniky a materiály. Snažila se dětem vytvořit prostředí, ve kterém se mohly cítit komfortně a poskytovala jim volnost při tvořivém procesu. Nebylo tak prioritou finální dílo, nýbrž tvořivý proces. Výhodu autorka projektu spatřuje také v možnosti chodit do přírody. Všechny tyto aspekty jistě přispěly k úspěšnosti realizace celého projektu.

5.5 Možnosti využití projektu

Projekt je prvotně určen pro děti mladšího školního věku. Pro dítě v tomto vývojovém období je charakteristické, že chce svět poznávat takový jaký je a objevovat nové zajímavosti. Projekt je tedy sestaven tak, aby dětem nenásilně a hravou formou poskytl nespočet podnětů k rozvoji tvořivosti, osobnostnímu rozvoji a k přemýšlení o světě kolem nás. Taktéž se díky projektu děti učí vzájemné spolupráci, empatii, toleranci a poznávat sebe i svět kolem nás. Artefietika se tudíž pro dítě mladšího školního věku stává cestou k seberealizaci, proto si autorka pro projekt vybrala právě artefietický přístup.

Za předpokladu, že by některé aktivity byly upraveny, lze projekt použít i pro starší školní věk či pro děti předškolního věku. Pro děti předškolního věku by bylo nezbytné projekt upravit a zjednodušit či nahradit aktivity, aby byl vhodnější právě pro toto vývojové období. Co se týče dětí staršího školního věku, projekt by bylo možné realizovat pouze za předpokladu, že by pro motivaci využíval zajímavé a neobvyklé příběhy, namísto pohádek. Motivace v podobě pohádek by pro tuto věkovou kategorii nebyla adekvátní, autorka se domnívá, že by působila spíše směšně.

Přestože byl projekt zrealizován v komunitním centru s romskými dětmi, autorka si je jistá, že projekt lze použít i při běžné výuce v rámci hodin výtvarné výchovy. Dále

taktéž ve volnočasových aktivitách v různých typech zařízeních, které využívají umělecké a tvořivé činnosti, zejména ve výtvarných kroužcích. Samozřejmě je možné projekt realizovat v rámci rozmanitých volnočasových kurzů, nebo dokonce letních táborů.

5.6 Projekt Cesta do Afriky

5.6.1 Putování po africké zemi

Doba trvání artefiletické hodiny: 120 minut (bez přípravy)

Pomůcky a vybavení: batikované prostěradlo (látková podložka na sezení v kruhu; symbol ostrova v teplých barvách), fotky, obrázky, knihy, předměty o Africe, odpadový materiál (textilie, kartony, role, kelímky, krabičky, mačkový papír, dřevo, písek, kov apod.), lepidlo, noviny, tavicí pistole, velký karton formát 2 m x 1,5 m, čtvrtky, různé druhy papíru, tempery, barvy, štětce - různé, provázky, nitě, šňůrky, magnetofon, oboustranná lepící páska

Místo konání: větší místnost, příp. příroda

Cíle: zamyšlení se nad místem a prostředím, kde žijí; vytvoření společného díla (africké země) netradiční technikou - asambláží; rozvoj tvořivosti a kreativity, rozvoj spolupráce ve skupině

Úvod: přivítání se s dětmi, následuje krátká diskuze o tom, jak se děti momentálně cítí

Otevírací rituál: krátký africký rituál, který při první artefiletické lekci zařadíme výjimečně v závěru lekce. Děti si sestaví svou vlastní choreografii afrického rituálu, která se postupně každou lekci bude obohacovat o určité prvky v závěrečné fázi. V následujících hodinách bude však rituál zařazen hned po úvodu. Skupina společně s pedagogem vytvoří kruh, přičemž se všichni dívají do středu kruhu. Společně si vytvoří vlastní sestavu afrického tance, kterou obohatí o prvky vztahující se tematicky k dané lekci. Dětem vysvětlíme, že rituál provádíme, abychom přivolali dobrou náladu a příjemnou atmosféru.

Ledolamka: aktivita, kterou pojmenujeme „Ostrov“. Afrika je ve své podstatě také ostrov. Děti uvedeme do děje tím, že jim vyprávíme, jak jsme se právě všichni ocitli v africkém pralese. Při přecházení mělké řeky nám však každou chvíli hrozí útok dravých ryb. Zachráníme se, jestliže všichni vystoupíme co nejrychleji na blízký malý ostrůvek a vydržíme na něm být pohromadě alespoň po dobu 15 vteřin. Děti tak mají možnost během aktivity spolupracovat zejména jako skupina; tzn., že cílem aktivity je rozvoj spolupráce i zábava.

Motivace: nejdříve děti vyzveme, aby si našly pohodlné místo, kde se cítí dobře a utišíme je. Následně jim přečteme pohádku *Pavouk a pták*³⁷ (Příloha č. I). Poté se posadíme s dětmi do kruhu na batikovanou podložku a ptáme se jich, co všechno vědí a co je napadne, když vyslovíme slovo Afrika. Po úvodním „brainstormingu“ dětem vysvětlujeme polohu Afriky; vyprávíme o lidech, zvířatech, jež tam žijí. K lepšímu pochopení můžeme dětem poskytnout materiál z knihy *Země a lidé: encyklopedie zeměpisu, Afrika*³⁸ a doplnit ho obrázky, předměty či fotkami o Africe. Po chvíli děti vybídeme, aby si vytvořily svou vlastní africkou zemi s řekami, jezery, pouští a vším ostatním, co tam podle nich patří.

Výrazová hra: nejprve děti necháme chvíli přemýšlet, aby si rozmyslely, jak bude jejich africká země vypadat. Samozřejmě si mohou vymyslet i její název. Mezitím jim připravíme materiál, který budou používat na asambláž africké země. Můžeme dětem pomoci s připevněním některých předmětů tavnou pistolí, přičemž dbáme na jejich bezpečnost. Poskytneme dětem prostor pro kreativitu a fantazii, záleží pouze na nich jakou podobu africké země společně vytvoří. (Příloha č. II).

Reflexivní dialog: příklady otázek, které lze použít:

- Jak se vám společně pracovalo?
- Zapojily jste se všichni?
- Jak ti bylo, když jsi „africkou zemi“ tvořil/a?
- Jsi spokojený/á, když se na „africkou zemi“ podíváš?
- Dozvěděl/a ses dnes něco nového a zajímavého?
- V jaké části africké země bys chtěl/a bydlet a proč?

³⁷ NOVÁ, M., TOMKOVÁ, I. *O želvách, lidech a kamenech: mýty, legendy a pohádky černé Afriky*. Praha. Argo, 1999, s. 43.

³⁸ Srov. CONNOLLY, S. et al. *Země a lidé: encyklopedie zeměpisu, Afrika*. Praha. Svojtka & Co., 1999.

Závěrečný rituál: po ukončení reflektivního dialogu děti vybídneme, abychom si stoupili do kruhu a započali tak „oslavu naší africké země“. Tím začneme náš africký rituál. Nabízí se zde doprovodit ho dupotem, který se vztahuje k chůzi po zemi, avšak záleží na dětech, co si vymyslí.

Po oslavě země si děti mohou sednout do kruhu, ztišit se a beze slov se na chvíli všechny chytit za ruce. Mají tak prostor vstřebat nové dojmy a zážitky nebo chvíli přemýšlet samy o sobě. Před odchodem jim poděkujeme za účast na aktivitě a rozloučíme se s nimi.

***Tip/Poznámka:** Pro rozehřívací aktivitu by měl mít pedagog dobře zvolenou velikost ostrova. Nemělo by se stát, aby se děti na vymezenou plochu postavily bez vzájemné spolupráce. Je též vhodnější děti předem blíže seznámit s africkou kulturou, aby měli několik inspirací pro samotnou tvorbu. Důležité rovněž je, aby vytvořené dílo nebylo hned zničeno. Proto by pedagog už před samotnou aktivitou měl myslet na to, kam asambláž africké země umístí a kde dílo může být nějaký čas vystaveno.*

5.6.2 Africké Safari

Doba trvání artefiletické hodiny: 120 minut (bez přípravy)

Pomůcky a vybavení: batikovaná podložka, kartičky se zvířaty, šátky, nůžtičky, podložky, hadříky, nůžky na stromy, čerstvé klacíky, kůra, provázky, přírodní lýko, magnetofon

Místo konání: větší místnost; příp. příroda, kde máme možnost sedět se skupinou v kruhu

Cíle: zamyšlení se nad svým vztahem k zvířatům a přírodě, rozvoj tvořivosti při prostorovém vytváření afrických zvířátek z přírodního materiálu, rozvoj jemné motoriky

Úvod: přivítání se s dětmi, následuje krátká diskuze o tom, jak se děti momentálně cítí a co nového zažily od doby, kdy jsme se viděli naposledy

Otevírací rituál: z minulé lekce oslavy „africké země“ použijeme sestavu krátkého afrického rituálu, který si sestavují samotné děti (viz. kapitola *Putování po africké zemi*)

Ledolamka: aktivita nazvaná Zvuky a pantomima. Všem hráčům (ideální je sudý počet) dáme vylosovat lísteček s jedním zvířetem typickým pro naše podmínky. Kartičky máme předem připravené a vybíráme je podle toho, jaké zvuky vydávají - čím známější, tím lepší. Poté se všem hráčům zaváže oči a při povelu začnou všichni najednou vydávat zvuk vylosovaného zvířete. Cílem aktivity je najít hráče, který vydává stejný zvuk, zároveň hra poslouží pedagogovi jako rozdělení do dvojic pro výrazovou hru. Cílem ledolamky (ice-breakeru) je v tomto případě pobavení se a odbourání zábran mezi dětmi.

Motivace: nejprve si každé z dětí najde pohodlné místo. Zklidníme je a přečteme jim africkou pohádku s názvem: *Proč je zebra pruhovaná a pavián má holý zadek?*³⁹ (Příloha č. III). Poté se posadíme s dětmi na batiku a začneme diskuzi o zvířatech, která mohou vidět u nás a která žijí v Africe. Kde žijí, a co všechno o nich vědí, v čem se liší. Pro lepší inspiraci můžeme dětem ukázat obrázky z knihy *Zvířata Afriky*.⁴⁰ Po chvilce povídání pedagog dětem nabídne možnost vytvoření vlastního afrického Safari.

Výrazová hra: každá dvojice si vezme určitý počet klacíků, z nichž svazováním, omotáváním, zkracováním budou vytvářet svá africká zvířátka. Aby si děti lépe představily jak lze vytvořit různá zvířátka, může jim pedagog pomoci či je inspirovat svými vlastními výtvary. Jakmile budou děti hotovy, společně si všechna africká zvířátka prohlédneme a po reflektivním dialogu si mohou najít místo (na africké zemi, kterou společně vytvořily předchozí lekci), kam svá zvířátka umístí (Příloha č. IV).

Reflexivní dialog: příklady otázek, které lze použít:

- Jak se ti s přírodním materiálem pracovalo?
- Pracovalo se ti dobře ve dvojici, nebo by si raději pracoval sám?
- Líbila se ti práce s přírodním materiálem nebo ti něco chybělo, příp. co?
- Pracoval jsi s tímto druhem materiálu poprvé?

Ukončení, popř. závěrečný rituál: po ukončení reflektivního dialogu děti vybídeme, abychom si stoupli do kruhu a započali tak „velkou zvířecí show“. Dvojice by měly

³⁹ Srov. *Afrikaonline*. [online]. Praha: Afrikaonline.cz, 2001 [cit. 27. května 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.afrikaonline.cz/pohadky/?p=17>>.

⁴⁰ Srov. BEMPENSANTE, A., RUBINI, I. *Zvířata Afriky*. Praha. Fortuna Print, 1997.

představit své zvířátko, které vytvořily a popsat ostatním jaké je, jaké má vlastnosti apod. Později začneme náš africký rituál, který obohatíme o další nové prvky. Zde by bylo vhodné rituál oživit zvuky či gesty zvířat, nicméně záleží na dětech, co si vymyslí.

Po velké zvířecí show si děti mohou sednout do kruhu, ztišit se a beze slov se na chvíli všechny chytit za ruce. Mají tak prostor vstřebat nové dojmy a zážitky nebo chvíli přemýšlet samy o sobě. Před odchodem jim poděkujeme za účast na aktivitě a rozloučíme se s nimi.

Tip/Poznámka: *pravděpodobně děti nejsou zvyklé pracovat s přírodním materiálem, proto by měl pedagog pamatovat na to, že práce pro ně může být náročnější. Záleží zde na jejich vzájemné spolupráci, proto tato lekce může být důležitou sondou do vztahů členů skupiny. Pokud máme dostatek času, můžeme úvodní část využít pro procházku v přírodě či v lese, kde si zajistíme dostatek klacíků pro následnou práci. Mohly bychom vyzkoušet i imaginaci, která je výborným způsobem relaxace a slouží k rozvoji představivosti dítěte.*

5.6.3 Africké kmeny a oblečení

Doba trvání artefietické hodiny: 120 minut (bez přípravy)

Pomůcky a vybavení: batikovaná podložka, kusy z látky (trojúhelníky, obdélníky, pruhy), knihy s fotografiemi, fén, podložky pod látku, magnetofon, potravinářská barviva, voskovky na textil, kelímky, štětce, lýko, dřevěné korálky, bavlnky, nitky, jehly, desky pod látku

Místo konání: větší místnost; příp. příroda, kde máme možnost sedět se skupinou v kruhu

Cíle: zamyšlení se nad tím, jak působíme na ostatní skrze oblečení; seznámení se s kulturou a oděvy afrických kmenů; rozvoj výtvarného vnímání barev a kompozice

Úvod: přivítání se s dětmi, následuje krátká diskuze o tom, jak se děti momentálně cítí a co nového zažily od doby, kdy jsme se viděli naposledy

Otevírací rituál: z minulých lekcí oslavy „africké země“ a „velké zvířecí show“ použijeme sestavu krátkého afrického rituálu, který si sestavují děti v průběhu projektu (viz. kapitola *Putování po africké zemi*)

Ledolamka: hra pojmenovaná Africké počítání. Pedagog děti do aktivity vtáhne pomocí legendy, která praví, že africké domorodé kmeny, pokud vyrazí do pralesa, pouště ve větším počtu, mají zvláštní zvyk. Přestože se nevidí, mají svoji taktiku, aby se drželi všichni pohromadě. Vyzveme děti, že si vyzkoušíme postup domorodců a vysvětlíme jim pravidla. Jejich úkolem bude se společně spočítat, ovšem se zavázanýma (zavřenýma) očima. Každý může říct číslo pouze jednou, pokud někdo vysloví číslo (které je na řadě) spolu s někým dalším ve stejnou chvíli, musí se začít počítat od začátku. Pokud se dětem podaří úkol splnit, pedagog je samozřejmě pochválí a ocení jejich spolupráci. Cílem aktivity je rozvoj empatie a spolupráce s ostatními.

Motivace: pedagog dětem vypráví o afrických kmenech, kteří žijí v tamních podmínkách. Zmíní alespoň známé domorodé kmeny jakými jsou Křováci, Masajové, Pygmejové aj. Poté děti pedagog vyzve, aby si našly vhodné místo, posadily se, uvolnily a zaposlouchaly se do africké pohádky *První lidé*⁴¹ (Příloha č. V). Po pohádce jim povídáme o africké kultuře, životě, lidech a dalších zajímavostech. Při té příležitosti si s dětmi prohlédneme obrázky například z knihy *Africký ornament a tvar - African Ornament and Design*⁴², kde si všimneme afrického oblečení a vzorů, na které děti upozorníme. V následující části si budou samy moci vytvořit kousek afrického oblečení.

Výrazová hra: pedagog nejprve dětem připraví kusy látky, různých tvarů a velikostí z bavlny, které si mezi sebou rozdělí. Poté společně budeme látku (šátky) barvit, ale nejprve si ji pomalujeme různými ornamenty a tvary v africkém stylu, přičemž použijeme voskovky na textil. Poté můžeme přistoupit k barvení, pro které použijeme potravinářské barvy. Barvy lze míchat, čímž docílíme zajímavých přírodních barev typických právě pro Afriku. Děti si tak mohou namíchat svou barvu a rozvrhnout kompozici látky. Zatímco bude látka schnout na slunci (můžeme použít fén), připravíme si další potřebné materiály ke zdobení. Děti si zatím rozmyslí, jak a čím budou své oblečení (šátky) zdobit. Mohou

⁴¹ NOVÁ, M., TOMKOVÁ, I. *O želvách, lidech a kamenech: mýty, legendy a pohádky černé Afriky*. Praha. Argo, 1999, s. 22-23.

⁴² Srov. HEROLDOVÁ-ŠTOVÍČKOVÁ, V., KANDERT, J. *Africký ornament a tvar = African Ornament and Design: Guide to Exhibition: Průvodce k výstavě*. Praha. Národní muzeum, 1993.

použít korálky, bavlnky, nitky; dle fantazie. Na provázky například navléknou korálky, a ty pak připevní uzlem do připravené dírky. Jakmile bude vše hotovo, prohlédneme si vytvořené práce a děti si je budou moci vzít nebo někomu darovat (Příloha č. VI).

Reflexivní dialog: příklady otázek, které lze použít:

- Líbí se ti oděv, který sis vytvořil/a?
- Co ti tvary a barvy na šátcích připomínají?
- Jaký detail se ti nejvíce líbí, popř. nelíbí, a proč?
- Myslíš, že je potřeba mít oblečení pro určitou příležitost?
- Pro jakou příležitost bys použil oděv, který sis vytvořil?
- Myslíš, že oblečení o nás může něco vypovídat? Pokud ano, co?

Ukončení, popř. závěrečný rituál: po ukončení reflektivního dialogu děti vybídne, abychom si stoupili do kruhu a započali tak „módní přehlídku“. Děti by měly představit své oděvy, které vytvořily ostatním za doprovodu hudby při módní přehlídce. Později začneme náš africký rituál, který obohatíme o další nové prvky. Zde by se nabízelo použít například taneční kreaci, samozřejmě spolu s novým oblečením, ale záleží na dětech, co si vymyslí. Po módní přehlídce si děti mohou sednout do kruhu, ztišit se a beze slov se na chvíli všechny chytit za ruce. Mají tak prostor vstřebat nové dojmy a zážitky nebo chvíli přemýšlet samy o sobě. Před odchodem jim poděkujeme za účast na aktivitě a rozloučíme se s nimi.

***Tip/Poznámka:** Ozdobit kusy oblečení, vyžaduje delší čas, proto by s tím měl pedagog dopředu počítat. Pokud by děti chtěly oblečení nosit, je vhodné použít barvy na textil, i voskovky na textil.*

5.6.4 Africký hudební nástroj

Doba trvání artefietické hodiny: 120 minut (bez přípravy)

Pomůcky a vybavení: batikovaná podložka, pastelky, fixy, magnetofon, buben (djembe), nahrávky africké hudby, knihy, obrázky, kelímky, korálky, provázky, dřevěné tyčky, oboustranná lepicí páska, odpadový materiál, přírodní lýko

Místo konání: větší místnost; příp. příroda, kde máme možnost sedět se skupinou v kruhu

Cíle: vytvoření hudebního nástroje, rozvoj citlivosti pro hudební vnímání, rozvoj jemné motoriky, práce s netradičním materiálem

Úvod: privítání se s dětmi, následuje krátká diskuze o tom, jak se děti momentálně cítí a co nového zažily od doby, kdy jsme se viděli naposledy

Otevírací rituál: z minulých lekcí oslavy „africké země“, „velké zvířecí show“ a „módní přehlídky“ použijeme sestavu krátkého afrického rituálu, který si sestavují děti v průběhu projektu (viz. kapitola *Putování po africké zemi*)

Ledolamka: aktivita nazvaná Africký tanec. Úkolem dětí je vytvořit svůj vlastní africký tanec a docílíme toho jednoduchým zadáním. Všichni stojí v kruhu, a postupně za sebou každý vymyslí pohybovou kreaci (gesto), které doprovodí nějakým zvukem (citoslovcem). Pedagog by měl začít, následující z dětí by mělo zopakovat pohyb pedagoga a poté svůj taneční pohyb. Tímto způsobem pokračujeme dokud všechny děti nepřispějí do společné taneční sestavy. Na závěr si zopakujeme celou taneční sestavu všichni najednou (i několikrát). Cílem této aktivity je rozvoj pohybových dovedností a samozřejmě zábava.

Motivace: pedagog vyzve děti, aby si pohodlně sedly nebo lehly na batiku či okolo, zavřely oči a byly zcela potichu. Poté pedagog pustí dětem africkou hudbu⁴³ a poskytne jim prostor pro zaposlouchání se do ní. Když hudbu po chvíli zastaví, zadá dětem úkol, aby zkusily rozpoznat hudební nástroje, které při dalším poslechu uslyší. Po poslechu se pedagog může zeptat, jak na ně hudba působila a jaké hudební nástroje v nahrávce slyšely. Vypráví jim, že žádná africká slavnost se neobejde bez zpěvu a tance. Tanec a zpěv je součástí života domorodých obyvatel afrického kontinentu. Volba náčelníka kmene, úspěšný lov nebo složení zkoušky dospělosti, to vše africké kmeny patřičně oslavují. Svými rituály uctívají i přírodu či zahánějí zlé duchy, k čemuž využívají právě hudební nástroje, např. *djembe*⁴⁴. Popíšeme dětem, jak djembe vypadá a vysvětlíme, že se dříve potahovala antilopí kůží, kterou dnes nahradila kozí kůže. Usušená surová (chemicky

⁴³ Pozn. K poslechu africké hudby lze použít například hudební nahrávku *African landscape*.
African landscape: authentic natural sounds.

⁴⁴ Pozn. typický africký buben.

neupravená) kozí kůže se nejprve máčí několik hodin ve vodě, až zvláční, a potom se natáhne pomocí obručí a provazu na korpus ze dřeva. Každá kůže má svůj charakteristický zvuk, který je daný její tloušťkou. Rytmus afričané čerpají z kouzla a krás přírody, z pohybů zvířat – ze země, kde žijí, ze svého domova. Společně si děti prohlédnou i další africké nástroje a závěrem jim pedagog navrhne, že si mohou samy vyrobit africký hudební nástroj.

Výrazová hra: nabízí se vytvořit nespočet chrastivých nástrojů, bubínky a další. Děti si mohou vytvořit bubínek s pomocí krabičky a provázku, dřevěné tyčky a korálků. Dvoutřkrabiček lze nasypat rýži, čočku; cornflakes zní velmi dobře. Zespolu krabičky připevní dřevěnou tyčku sloužící jako držátko. Poté mohou krabičku pomalovat africkými ozdobami a symboly dle fantazie. (Příloha VII)

Reflexivní dialog: příklady otázek, které lze použít:

- Jak jsi se cítil/a při tanci?
- Co tě na tvorbě bavilo?
- Jak na tebe působí africká hudba?
- Chtěl/a bys být na skutečném africkém obřadu u ohně, kde se tančí a hraje?

Ukončení, popř. závěrečný rituál: po ukončení diskuze děti vybidneme, aby si sedly do kruhu, ztišily se a beze slov se na chvíli všechny chytly za ruce. Mají tak prostor vstřebat nové dojmy a zážitky nebo chvíli přemýšlet samy o sobě. Poděkujeme jim za účast na aktivitě a rozloučíme se s nimi.

***Tip/Poznámka:** Vhodné je, aby pedagog buben přinesl s sebou jako ukázkou, případně si děti vyzkoušely způsob hry na tento netradiční hudební nástroj. Pokud pedagog nástroj (či různé nástroje) předem vyrobí, bude to příhodnější. Jestliže máme dostatek času, můžeme dětem nabídnout, aby si nakonec na nástroje zahrály a zkusily všechny dohromady udržet rytmus.*

5.6.5 Africké masky a tetování rukou

Doba trvání artefietické hodiny: 150 minut (bez přípravy)

Pomůcky a vybavení: batikovaná podložka, misky s vodou, hadříky, sádrový ob vaz, mastný krém, temperové a vodové barvy, štětce, fixy, knížky, obrázky, fotografie, čtvrtky, provázek, kolíčky

Místo konání: větší místnost; příp. příroda, kde máme možnost sedět se skupinou v kruhu

Cíle: tvorba masky a ruky přání, rozvoj spolupráce ve dvojicích (popř. trojicích), rozvoj kreativity a fantazie, seznámení s kulturou afrických kmenů, realizace závěrečného obřadu

Úvod: přivítání se s dětmi, následuje krátká diskuze o tom, jak se děti momentálně cítí a co nového zažily od doby, kdy jsme se viděli naposledy

Otevírací rituál: z minulých lekcí oslavy „africké země“, „velké zvířecí show“, „módní přehlídky“ a „hudební produkce“ použijeme sestavu krátkého afrického rituálu, který si sestavují děti v průběhu projektu (viz. kapitola *Putování po africké zemi*)

Ledolamka: první rozehřívací aktivita bude zaměřena na emoce a výrazy v obličejí. Vyzkoušíme si s dětmi jaký výraz má člověk v obličejí pokud je šťastný, smutný, cítí bolest, rozzlobený, nešťastný apod. Postačí jen základní emoce, nepouštíme se do složitějších emocí. Cílem je schopnost vcítění se i zábava.

Jako druhou aktivitu si vyzkoušíme hru s názvem Gordický uzel a uvedeme ji k závěru artefietické lekce. Při aktivitě se děti postaví do kruhu, čelem k sobě. Zavřou oči, na daný povel dají levou ruku dovnitř kruhu a snaží se někoho chytit za ruku. Když jsou všichni chycení, udělají totéž s pravou rukou. Poté otevřou oči a zjistí, že jsou beznadějně zapletení. Druhá fáze hry totiž spočívá v rozpletení tohoto lidského uzlu, aniž by se však ruce rozpojily. Je možné se libovolně otáčet, skákat, přenášet hráče z jednoho konce uzlu na druhý, cokoliv, jen ne rozpojit ruce. Výsledkem pak může být původní kolečko, i když v trochu jiném pořadí, nebo několik oddělených kroužků. Cílem aktivity je soudržnost skupiny, tělesný kontakt a zábava.

Motivace: pedagog si s dětmi sedne na batikovanou podložku a povídají si o afrických maskách, které jsou typickým a jedním z nejcharakterističtějších znaků africké kultury. Kmeny je často využívaly při svých tanečních obřadech a rituálech. Často byly zhotovovány ze dřeva a pomalovány. Visela z nich dlouhá roucha z látky, trávy nebo lýka, která zakrývala celou postavu, aby děsila diváky. Pedagog poté může dětem ukázat pro

inspiraci obrázky afrických masek z knihy *Africké masky*⁴⁵. Posléze pedagog poskytne dětem příležitost si podobnou masku vytvořit.

Výrazová hra: nejdříve si děti rozdělíme do dvojic, případně do trojic. Potom jim připravíme potřebný materiál a děti se mohou ve dvojicích (trojicích) rozmístit po místnosti či přírodě. Názorně by měl na jednom dobrovolníkovi pedagog ukázat, jak si svou vlastní masku mohou udělat. Je nezbytné, aby děti měly pořádně namazaný obličej, poté na něj přikládají nastříhané kousky sádrového obvazu namočené ve vodě. Tím docílíme, aby maska byla jednolitá a pevná. Když sádra na obličej zaschne, můžeme ji pak opatrně sundat. Zatímco bude maska schnout, dvojice se vymění. Jakmile budou všechny masky hotové, necháme je ztuhnout. Mezitím máme pro děti připraven další krátký úkol. Vyprávíme jim o tom, že africké kmeny mají ještě další zvyk, především ženy. Tím je malování (tetování) rukou. Často své ruce zdobí hennou⁴⁶.

Poté děti vyzveme, aby si obkreslily jednu ruku, vystříhly ji a podle své fantazie ozdobily (použijeme je na závěr). Když budou hotovy, vrátí se ke svým maskách, které rovněž podle své představivosti pomalují barvami a ozdobí (Příloha IX). Po dokončení masek, přistoupíme k závěrečnému ceremoniálu. Na batikovanou podložku umístíme vytvořenou asambláž africké země spolu s figurkami zvířat, děti si obléknou své šátky, nasadí masky, připraví si vyrobené nástroje a vše doplníme africkým tancem (příp. rituálem), který si děti samy vymyslely. Vytvoříme tak náš vlastní africký závěrečný ceremoniál, kdy všichni tančí za doprovodu africké hudby (Příloha X). Cílem tohoto rituálu je vyvrcholení celého projektu a celkové uvolnění všech členů. Na úplný závěr dětem povíme o poslední tradici jednoho afrického kmene. Ten věří, že malováním na ruce získají štěstí a při tomto postupu si každý sám pro sebe vysloví nějaké přání. Poskytneme dětem chvíli času na přemýšlení a poté každý připevní symbolicky svoji namalovanou ruku (kolečkem na připravenou šňůru), přičemž si v duchu může něco přát.

⁴⁵ Srov. HEROLD, E. *Africké masky*. Praha: Odeon, 1970.

⁴⁶ Henna je tropický keř, který roste převážně v oblastech se suchým a horkým klimatem. Po úpravě je to tedy hnědočervený prášek, vzniká rozemletím sušených listů nebo mladých výhonků tohoto keře. Ten dosahuje asi tak 6 metrů, má bílé nebo žluté květy a nasládlé voní. *Tetování* [online]. Tetování.org, 2006 [cit. 20. června 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.tetovani.org/hennou>>.

Reflexivní dialog: příklady otázek, které lze použít:

- Jak se ti pracovalo ve dvojici (příp. trojici)?
- Jaký máš dnes z tvoření pocit? Co tě na činnosti bavilo (nebavilo)?
- Proč jsi vytvořil/a právě takovou masku? Co symbolizuje?
- Jsou si některé masky podobné? Pokud ano, v čem?
- Jak ses při tanci cítil/a?

Závěrečná reflexe: po ukončení reflektivního dialogu, jenž se týká předchozí činnosti, pedagog přejde plynule k reflexi celého artefietického projektu. Pro tuto příležitost má připravený předmět (např. jeden nástroj či africkou sošku) a vybídne děti k vyjádření jejich pocitů a dojmů z celého projektu. Pravidlem, které by děti měly dodržet je, že mluví pouze ten, který zrovna drží předmět v ruce. Předmět postupně putuje v kruhu, kdy se každý dobrovolně může vyjádřit.

Cílem reflexe je zhodnocení celého projektu, aby pedagog získal zpětnou vazbu, jež je samozřejmě důležitá a cenná. Na závěr provede zhodnocení sám pedagog, přičemž shrne celkový projekt, poděkuje dětem a pochválí je.

Ukončení, popř. závěrečný rituál: po ukončení diskuze děti vybídneme, aby si naposledy sedly do kruhu, ztišily se a beze slov se na chvíli všechny chytly za ruce. Poděkujeme jim ještě jednou za účast na projektu a rozloučíme se s nimi.

***Tip/Poznámka:** závěrečný ceremoniál může být mnohem delší, například i s jídlem a vytvořením kostýmů za doprovodu hudby. Záleží zejména na časových možnostech a tvořivém potenciálu pedagoga.*

5.7 Evaluace jednotlivých artefietických lekcí - projekt Cesta do Afriky

Postřehy z artefietické praxe: Putování po africké zemi

Po celou dobu projektu se autorce osvědčilo doprovázet jednotlivé lekce africkou hudbou, která dětem umožní lepší vtažení do tématu a navodí příjemnou atmosféru pro tvorbu.

Při rozehrávací aktivitě první artefietické lekce bylo velice důležité navodit pro děti zajímavou a tajuplnou atmosféru prostřednictvím vymyšlené legendy. Cílem této aktivity byl rozvoj spolupráce a zábava. Zpočátku se dětem aktivita nedařila splnit, ale později si

uvědomily, že nemohou fungovat jako jednotlivci, nýbrž jako skupina. Splnit hru se dětem podařilo na třetí pokus, nicméně užily si spousty legrace. Pedagog by měl však typ této aktivity zařadit pouze tehdy, pokud se skupina delší dobu zná, protože je zaměřena na tělesný kontakt.

Práce s netradičním materiálem děti bavila. Zpočátku si veškerý materiál prohlížely a zaujatě ho zkoumaly. Samotná výrazová hra pro ně byla zcela nová, přesto autorku projektu překvapilo, že se do ní děti „ponořily“ s takovým entuziasmem. Zároveň si pomáhaly mezi sebou. Zejména chlapci, kteří tvořily pyramidy, potřebovali pomoc při tvorbě stavby. Renda tvořil s Láďou velkou pyramidu a různé stavby, dívky spíše osoby, řeku či ohniště. Na asambláži africké země tak vznikla zajímavá místa, např. ohniště, pyramidy, stromy, chatrče, řeka, lidé a mnoho dalších. Zvláštní též je, že dětem pro rozvoj kreativity postačil obyčejný papír a odpadový materiál.

Nejzajímavější částí byl bezesporu reflektivní dialog. Zde by autorka projektu ráda uvedla, že přestože je jazykový kód a slovní zásoba romských dětí poněkud strohá a omezená, lze při reflexi získat mnoho cenných informací, se kterými je potřeba dále pracovat. V reflektivním dialogu autorku nejvíce překvapily odpovědi dětí, na otázku: V jaké části africké země bys chtěl/a bydlet a proč?

Sylva: „*Já bych chtěla bydlet tady (ukázala na řeku s rybami a blízké okolí).*

Protože je tam voda a jídlo. A vedle je oheň, teplo a dům, tam bych se schovala.“

Láďa: „*Já bych chtěl bydlet v pyramidě, protože je velká.“*

Anička: „*Mně se líbí to ohniště. Je tam teplo a lidi.“*

Postřehy z artefiletické praxe: *Africké Safari*

Protože autorka projektu předem nevěděla kolik dětí přijde, při rozehřívací aktivitě to mohla být nevýhoda. Celkově je to nevýhoda komunitního centra, pedagogové nemají téměř nikdy skupiny stálých dětí, protože některé děti docházejí do centra pravidelně, jiné jen zřídka. Pokud tedy pedagog potřebuje např. sudý počet pro hru, může se do činnosti sám zapojit. Při hře Zvuky a pantomima děti neměly sebemenší potíž najít svoji dvojici. Když se rozdělily, vznikly tak dvojice, které spolu později spolupracovaly ve výrazové hře. Autorka projektu měla možnost díky krásnému počasí tuto lekci realizovat s dětmi venku, což skrývalo své výhody i nevýhody. Nevýhodou bylo okolí, které děti rozptylovalo a trvalo delší dobu než se utišily pro následující diskuzi o Africe a motivační pohádce.

Pohádka však děti zaujala svým názvem natolik, že netrpělivě poslouchaly celý příběh. Později při výrazové hře nastala další komplikace, kdy děti měly problém s kooperací ve dvojicích. Janička ztrácela svou motivaci, protože se jí zvířátko nedařilo tak, jak si představovala. Důležité bylo přimět Janičku a Sylvu ke vzájemné spolupráci. V takové situaci je dobré zmínit, že nic není ztraceno, protože spolupracovat se všichni mohou postupem času naučit. Autorka projektu se domnívá, že děti by měl pedagog za hotové dílo vždy pochválit, i přesto, že měly se spoluprací problémy. Tím, že je pochválí, děti neodradí od další společné práce. Při reflexi autorka samozřejmě řešila, proč se jim špatně pracovalo. Nakonec všechny dvojice své africké zvířátko dokončily. Při reflektivním dialogu autorku práce překvapilo, že pro všechny děti byla práce s přírodním materiálem zcela nová. Zároveň společně došli k závěru, že pro ně práce s přírodním materiálem nebyla snadná, a proto jim trvalo vše delší dobu. Na otázku: Líbila se ti práce s přírodním materiálem nebo ti něco chybělo, příp. co?; dostala autorka odpovědi podobného typu:

Láďa: „*Mně chybělo něco jako lepidlo, aby to líp drželo. S tím provázkem to bylo těžký.*“

Na otázku jestli se jim pracovalo lépe ve dvojici nebo samostatně převažovaly odpovědi zvýhodňující spolupráci ve dvojici.

Janička: „*Když jsem to dělala sama, nešlo to. Ale když mi to Sylva držela a pomohla mi, šlo to dobře.*“

Postřehy z artefietické praxe: *Africké kmeny a oblečení*

Třetí artefietická lekce byla po krátkém africkém rituálu zahájena rozehřívací aktivitou nazvanou Africké počítání. Autorka projektu děti vtáhla do aktivity pomocí legendy, kterou si vymyslela. Vyprávěla dětem, že africké domorodé kmeny, pokud vyrazí do pralesa, mají zvláštní zvyk. Přestože se nevidí mají svoji taktiku, aby se drželi všichni dohromady. Úkolem dětí bylo si postup vyzkoušet, měly se společně se zavázanýma očima spočítat. Anička říkala, že jí vadí, když má zavázané oči, proto autorka přistoupila k výjimce a stačilo mít zavřené oči. V případě podobném Aniččinu, je důležité, aby pedagog netrval na svém a pohotově vymyslel nějaké přijatelné alternativní řešení. Zpočátku si všechny děti myslely, že je to příliš jednoduché, ale aby dodržely všechna pravidla, musely začínat stále od začátku. Aktivita trvala asi 15 minut, nicméně přes mnoho nezdarů děti nakonec úkol úspěšně splnily. Dokonce se během hry velmi nasmály. Cílem činnosti byl rozvoj empatie, spolupráce s ostatními, přičemž byl cíl splněn. V této

lekci děti zaujaly opět obrázkové knížky o afrických kulturách. Při výrazové hře autorka projektu měla potíže s nedostatkem materiálu, protože do centra přišlo více dětí než bylo obvyklé. Objevily se i starší děti, které nemohla autorka projektu odmítnout. Neměla dostatečné množství bavlněných kusů látky, aby si děti mohly vytvořit oblečení, např. šaty, sukně a jiné svršky. Proto bylo nutné improvizovat, aniž by to děti postřehly. Při výrazové hře tudíž tvořily vlastní africké šátky pomocí voskovek a barev na textil. Autorka se domnívá, že touto aktivitou děti dostatečně motivovala a zaujala. Obzvláště z toho důvodu, že si děti vytvořily něco, co si později mohly odnést či někomu blízkému darovat. Vznikla spousta originálních šátků, Anička vytvořila šátek se srdíčky, kdy použila modrou, růžovou, červenou a žlutou barvu. Starší děvčata si vytvořila batikované šátky pomocí různých směsí barev, přičemž jeden z těchto šátků dostala autorka projektu po závěrečném ceremoniálu jako dárek. Chlapci volili spíše tmavé barvy a experimentovali s mícháním barev. Autorka projektu se zapojila do aktivity s dětmi, přičemž Lukášek otočil svůj šátek a napodoboval na druhou stranu autorčiny spirály. Sylva chtěla ukázat, jak ho může uvázat, aby vypadala jako africké ženy. Při reflektivním dialogu byly děti spokojeny se šátky, které vytvořily. Shodly se na tom, že je důležité mít oblečení pro různé příležitosti. Na otázku pro jakou příležitost by použily svůj vytvořený šátek děti odpověděly:

Dominika (starší dívka): *„Já bych tenhle šátek použila pro nějakou zvláštní příležitost. Ale možná že ho někomu daruju.“*

Lukášek: *„Líbí se mi. Budu ho nosit všude, aby ho všichni viděli.“*

Anička: *„Ještě nevím.“*

Milánek: *„Můžu si ho vzít dneska domů?“*

Postřehy z artefietické praxe: *Africký hudební nástroj*

Po úvodním přivítání a krátkém rituálu se pokračovalo v rozechřívací aktivitě s příznačným názvem Africký tanec. Úkolem dětí bylo vytvořit svůj vlastní tanec s pomocí gest, pohybových krací za doprovodu zvuků. Postup je vysvětlen v popisu projektu. Když měly děti svůj africký tanec sestavený, bylo důležité celou choreografii několikrát zopakovat pro lepší zapamatování. Autorka projektu děti upozornila, že celou sestavu budou později ještě potřebovat, proto ji musejí umět. Tento tanec byl důležitý pro závěrečný ceremoniál, při oslavě a závěru celého artefietického projektu. Cílem této činnosti byl rozvoj pohybových dovedností a samozřejmě zábava. Poslech hudební nahrávky africké hudby, zejména rozpoznání jednotlivých hudebních nástrojů bylo pro děti značně náročné. Vyprávění o

afrických slavnostech, zvycích a rituálech však děti zaujala. Barunka například zmínila, že by chtěla něco podobného zažít. Výroba afrického nástroje nebyla tak náročná, jak se zpočátku autorka obávala. Děti podle své fantazie naplnily krabičky a různě poslepovaly. Většinou vytvořily chrastivé hudební nástroje, Lukášek a Milánek si vyrobily bubínky. Dokonce si z přírodního lýka udělaly provázky, aby hudební nástroje mohli zavěsit na krk. Po výrazové hře si děti samy zahrály svou improvizací skladbu. Autorka projektu musí podotknout, že děti z romských rodin mají skutečně rytmus pro hudbu. Sama se o tom přesvědčila, když s pomocí vlastnoručně vyrobených nástrojů hrály svou hudbu. Když se autorka zeptala, jak by svoji skupinu pojmenovaly, odpověděly po chvíli přemýšlení:

„My jsme Romský Černoši.“

Po zajímavé hudební produkci následoval reflektivní dialog. Tvorba hudebních nástrojů děti očividně bavila. Hlavním překvapením bylo, že nástroje opravdu hrají a vydávají zvuky. Na otázku jak na ně působí africká hudba, odpověděla Anička.

Anička: *„ Mně se ta hudba líbí.“*

Jestli by chtěly být na skutečném africkém obřadu u ohně, kde se tančí a hraje všechny děti odpověděly, že ano. Renda řekl, že by si zapálily oheň, ale dále se k otázce podrobněji nikdo z dětí nevyjádřil. Na závěr jsem si ještě zopakovaly společně sestavu afrického tance.

Postřehy z artefietické praxe: *Africké masky a tetování rukou*

Na začátku se autorka projektu s dětmi přivítala a po úvodním rituálu přešla plynule k ledolamce zaměřené na emoce a výrazy v obličeji. Děti si aktivitu vyloženě užívaly, předháněly se v tom, kdo emoci lépe vyjádří. Samy si poté vymýšlely, jak by se při různých emocích či náladách tvářily. Bylo zábavné pozorovat je. Při motivačním vyprávění si děti prohlížely knížky, jež využily jako inspiraci pro další aktivitu.

Po rozdělení do dvojic autorka projektu na jednom dobrovolníkovi předvedla, jakým způsobem si vyrobí své vlastní masky. Bylo důležité, aby děti měly pořádně namazané obličej masným krémem, protože jinak by mohlo dojít ke komplikacím při sundávání masky z obličeje, což by bylo bolestivé. Naštěstí se sundávání masek obešlo bez bolesti a děti se nemohly dočkat, až masky uschnou, aby si je ozdobily. Celková tvorba masek je bavila, přestože měly zpočátku obavy, aby šla pak sundat. Autorka projektu je však ujistila, že se nemusí obávat, pokud nanesou na obličej dostatek krému. Ani blízký kontakt ve dvojicích, kdy jeden druhému nanášel krém na obličej nevadil. Zcela jistě to bylo díky faktu, že se mezi sebou děti znají.

Mezitím si vyzkoušely aktivitu nazvanou Gordický uzel a vytvořily si svůj obrys ruky, který si dle fantazie pomalovaly. Byly zvědavé, k čemu jim ty ruce poslouží, to si však autorka ponechala na závěr projektu, čímž vytvořila atmosféru tajemna. Pak se děti věnovaly zdobení, barvení, malování svých masek. Kvůli nedostatku štětců, některé děti začaly své masky barvit prsty. To autorku projektu překvapilo, jelikož je známé, že se děti zpočátku při této technice nechtějí ušpinit. Zajímavé je, že děti masky začaly tímto způsobem barvit spontánně. Později si ji vyzkoušely i ostatní. Po dokončení masek se zahájil závěrečný africký ceremoniál, kde bylo pro děti připraveno ohniště. Měly tak možnost si opět vuřty, zatancovat si společný africký tanec s maskami kolem africké země a bavit se.

V průběhu ceremoniálu proběhl i reflektivní dialog, společně se závěrečnou reflexí. Děti měly neuvěřitelné množství energie, tanec si užívaly.

Při závěrečné reflexi celého artefietického projektu Cesta do Afriky autorka nabídla připravený předmět, aby děti mohly vyjádřit své pocity a dojmy z projektu. Ne každý se vyjádřil, přestože děti jsou zvyklé na debriefing po aktivitě. V předchozích programech, které autorka bakalářské práce tvořila pro komunitní centrum bylo nespočet aktivit zakončeno reflexí. Nicméně, nikdo z dětí se o projektu nevyjádřil negativně, naopak.

Agátka (starší): „*Cesta do Afriky se nám líbila, akorát je škoda, že se vidíme naposled.*“

Milánek: „*Mě to bavilo hodně. Nejvíc ty masky dneska.*“

Renda: „*Chci jet do Afriky, je to tam hezký. Zvířata, lidi a tak.*“

Sylva: „*Mně se líbí můj šátek* (celou dobu ho měla uvázaný na sobě). *A pak tancování mě baví.*“ (Sylva chodí občas na taneční kroužky, má úžasný taneční rytmus. Dokonce všechny učila svůj vlastní taneční styl).

Janička: „*Já jsem ráda, že jsme byli venku a bylo hezky. Bavilo mě africké oblečení a ty masky a tanec.*“

Barunka: „*Hudební nástroje a tancování bylo nejlepší.*“

Lád'a: „*Bylo to super, mně se líbily ty hudební nástroje, že hrály.*“

Lukášek: „*Dneska se mi to líbilo. Mám svou masku. Těším se na oheň a buřty.*“⁴⁷

⁴⁷ Pozn. Lukášek trpí vadou řeči, nicméně dochází jednou týdně do komunitního centra na logopedii.

Anička a Simonka se nevyjádřily, ale usmály se. Obě dívky byly po celou dobu projektu ostýchavé, když měly mluvit před ostatními. Z tohoto důvodu a principu volby, autorka práce nenaléhala, aby se nutně vyjádřily.

Na úplný závěr projektu, si děti pověsily na připravený provázek svoji pomalovanou ruku a před odchodem si mohly něco přát. Autorka projektu jim vyprávěla naposledy o zvláštní tradici jednoho afrického kmene. V té se vypráví, že malováním na ruce získají osoby štěstí a pokud si něco přejí, přání se vyplní.

6 O projektu Proměny

K druhému artefietickému projektu autorku práce inspirovala knížka o osobnostní rozvoji s názvem *Učit se být* od Josefa Valenty, kterou jí zapůjčila vedoucí bakalářské práce.

Projekt je rozčleněn na dvě artefietické lekce, přičemž první je zaměřena na proměny v každém z nás. Naproti tomu v druhé části je důraz kladen na proměny v okolí, ve světě kolem nás. Projekt *Proměny* je o cyklech v proměnách a je primárně určen pro skupinu vysokoškolských studentů.

6.1 Příprava projektu

Návrh a příprava projektu nebyla příliš náročná. Výhodou bylo, že návrh, příprava, realizace, technické a materiální vybavení; to vše bylo v režii autorky práce. Nejdůležitější na přípravné fázi bylo navrhnout téma, které by zaujalo cílovou skupinu (vysokoškolské studenty). Téma, které se neustále dotýká každého z nás, ale nepřemýšlíme o něm příliš často.

Jelikož projekt autorka financovala a připravovala sama, jejím cílem bylo, aby projekt byl pokud možno co nejméně závislý na penězích a materiálu. Projekt měl být krátkodobého charakteru a uskutečněn se skupinou vysokoškolských studentů, která se mezi sebou navzájem nezná. Vše se nakonec autorce projektu podařilo zabezpečit.

6.2 Struktura projektu

Stavba projektu pro vysokoškolské studenty s prvky osobnostního rozvoje prostřednictvím artefietiky s názvem *Proměny* je obdobná jako u projektu *Cesta do Afriky*. Využívá strukturu artefietické lekce, v případě projektu *Proměny* spíše dvojlekcce s přestávkou.

6.2.1 Základní informace projektu

Název projektu:	<i>Proměny</i>
Věková kategorie:	Vysokoškolští studenti
Cíle:	Osobnostní rozvoj prostřednictvím artefietiky
Metody:	Pozorování, individuální rozhovor, zapisování postřehů z reflexí
Místo:	příroda, Liberec

6.3 Realizace a možnosti projektu

Krátkodobý projekt *Proměny* byl realizován v přírodním prostředí v Liberci se skupinou vysokoškolských studentů. Autorka projektu si kladla za cíl dokázat užitečnost artefietiky i s odlišnou skupinou, než s dětmi mladšího školního věku. Protože zkušenosti s dětmi předškolního věku a staršího školního věku již má, rozhodla se vyzkoušet projekt s jinou věkovou kategorií, tedy s vysokoškolskými studenty. Oslovila ty, se kterými je v kontaktu. Shodou okolností se shromáždila skupina studentů z různých oborů pedagogické fakulty TUL. Přestože se přihlásilo více studentů, nakonec autorka práce pracovala se skupinou 7 členů. Což považovala do jisté míry za velké pozitivum, protože atmosféra byla příjemná a uvolňující. Studenti se mezi sebou víceméně neznali.

Autorka projektu se snažila při realizaci vytvořit svobodné prostředí a prostor k relaxaci, odpočinku a odreagování se. Jedním z hlavních cílů bylo nenásilnou formou vytvořit místo pro zamyšlení o sobě a o okolním světě ve sféře proměn. Zajisté byl důležitý vlastní tvořivý proces, než-li konečné dílo. Všechny aktivity měla autorka projektu předem vyzkoušené. Díky krásnému počasí, tvorbě projektu a obzvlášť kvůli sestavě skupiny, se autorka domnívá, že se projekt vydařil výborně.

Projekt by bylo možné použít i pro studenty středních škol v rámci osobnostního rozvoje nebo v různých kurzech zaměřených tímto směrem. Ovšem autorka by ráda na tomto místě upozornila na opatrnost a citlivý přístup ohledně osobních témat se skupinou středoškoláků. Pedagog by měl být schopen poskytnout v případě nutnosti krizovou intervenci. Vše se odehrávalo rovněž v přírodě, proto projekt lze využít i ve volnočasovo-environmentálních aktivitách směřovaných na seberozvoj.

6.4 Cíle projektu

Autorka práce pro lepší přehlednost opět rozdělila cíle projektu *Proměny* do jednotlivých oblastí.

6.4.2 Základní cíle

- Cílem projektu je vyplnit volný čas vysokoškolských studentů prostřednictvím různých aktivit z různých oblastí.
- Vytvořit projekt vyzkoušený v praxi s popisem a návodem pro pedagoga, který je použitelný v praxi.
- Vytvořit příjemné a svobodné prostředí.
- Vytvořit prostor k relaxaci, odpočinku a odreagování se.

6.4.2 Artefaktní a výtvarné cíle

- Umožnit vysokoškolským studentům poznávat a citlivě vnímat svět kolem sebe prostřednictvím uměleckých zážitků vycházejících z vlastního tvořivého procesu.
- Cílem projektu je vytvořit prostor pro sebezpoznaní, poznání druhých a okolí.
- Poskytnout vysokoškolským studentům možnost vyzkoušet si práci s netradičním materiálem a alternativními technikami.

6.4.2 Sociální a osobnostní cíle

- Cílem projektu je vytvořit takovou atmosféru, při níž si vysokoškolští studenti budou uvědomovat své pocity a dojmy a následně se je snažit vyjadřovat.
- Nenásilnou formou vytvořit prostor pro zamyšlení (přemýšlení) o sobě samých, ale i okolním světě.

6.4.2 *Ekologický cíl*

- Umožnit vysokoškolským studentům poznávat a senzitivněji vnímat přírodu kolem sebe prostřednictvím uměleckých zážitků.

6.5 Projekt Proměny

Doba trvání artefiletické dvouhodiny: 150 minut (bez přípravy) + 20 min. pauza

Pomůcky a vybavení: čtvrtky A3, temperové barvy, vodové barvy, giocondy, úhel, rudka, pastely, fixy, štětce, hadříky, kelímky, křídly

Místo konání: větší místnost, příp. příroda

Cíle: osobnostní rozvoj, vnímat citlivěji proměny v osobním životě - reflektovat je, relaxace

Úvod: v úvodní části zavedeme diskuzi na téma proměny. Jak proměny v životě vnímají? Zda spíše negativně, či pozitivně? Co pro studenty znamenají změny v životě, okolí apod. Jak by vyjádřili gesto ztvárňující změny, proměny?

Ledolamka: následně plynule přejdeme k aktivitě, při které si společně vyzkoušíme vytvořit sousoší, jež ztvární život - jeho průběh (důležité momenty v životě každého z nás), které jsou nám všem společné. Záleží zde na kreativitě studentů.

Motivace: příběh o tajných dveřích (Příloha č. XII) by měl studenty namotivovat k následné výrazové hře.

Výrazová hra: úkolem výrazové hry je výtvarně ztvárnit (jakoukoliv technikou) obtížnou situaci (zlom, změnu, proměnu) osobního života každého z účastníků. K dispozici mají jakýkoliv materiál a záleží jen na každém z nich a jejich pocitech pro kterou techniku a materiál se rozhodnou. Mohou si zapisovat v průběhu svoje pocity; před prací, v průběhu i po aktivitě.

Reflexivní dialog: příklady otázek, které lze použít:

Jak se ti pracovalo?

Co pro tebe byl nejtěžší úkol?

Dozvěděl/a ses o sobě dnes něco nového?

Došlo u tebe k nějaké vnitřní proměně při malbě tvé obtížné situace?

Jak se cítíš?

Tip/Poznámka: je důležité navodit příjemnou atmosféru již v začátku. Ideální je klidné místo v přírodě, kde studenti mohou vnímat krásy přírody, ale nebudou rušeni hlukem.

PAUZA (po 1. části projektu)

Pomůcky a vybavení: čtvrtky, provázek, kolíčky

Místo konání: větší místnost, příp. příroda

Cíle: osobnostní rozvoj, vnímat více proměny v okolí, naučit se je reflektovat, relaxace

Ledolamka: zavítáme se studenty do galerie přírodních obrázků, přičemž záleží jen a jen na úhlu pohledu, na jaké umělecké dílo se díváme a jak. Vytvoříme ze čtvrtky rámy jako od obrazů, avšak různých tvarů dle fantazie. Poté si každý najde v přírodě na šňůře či mimo své místo, kam později svůj obraz připevní. Ostatní si prohlížejí galerii, každý při tom může ostatním říct, jak jeho obraz vypadá, z jakého úhlu se na něj mají dívat. Pokud se totiž někdo dívá úplně z jiného úhlu, vyvstane před ním proměněný a zcela jiný obraz.

Motivace: příběh k zamyšlení o Knize přírody. (Příloha č. XII)

Výrazová hra: při výrazové hře si účastníky rozdělíme do dvojic náhodně pomocí připravených kartiček. Na lístcích jsou symboly, jež vyjadřují proměnu, změnu v plynutí času. Při výrazové hře si vyzkoušíme land-art ve dvojicích. Úkolem dvojic je přeměnit určitý kousek přírody podle své fantazie, který ostatním po dokončení představí.

Reflexivní dialog:

Byla pro tebe práce v přírodě a s přírodním materiálem nová?

V porovnání s první částí, vyhovuje ti více individuální či společná práce?

Líbí se ti část krajiny, kterou jsi proměnil?

Myslíš si, že „proměna“ (jak v okolí, v nás) je důležitá?

Jaký je tvůj pohled nyní na proměnu osob, míst, vztahů, času apod.?

Závěrečný rituál: všichni se mohou na chvíli posadit a vnímat přírodu kolem sebe nebo jen přemýšlet o sobě, o nových zážitcích, dojmech. Následuje rozloučení, kdy všem poděkujeme za účast.

Tip/Poznámka: pedagog by měl vybrat takové místo, kde je příroda zajímavá, pestrá a klidná. Během přestávky si pedagog může připravit vše důležité pro druhou část projektu.

6.6 Hodnocení projektu Proměny

Nejdříve si vysokoškolští studenti zahráli seznamovací aktivitu typu Andělské Anděly před samotným projektem. Jelikož se skupina mezi sebou neznala, studenti se naučili svá jména a navodila se příjemná atmosféra pro další spolupráci.

V úvodní části autorka projektu zavedla diskuzi na téma proměny. Začala tak zajímavá debata, kterou nechtěla narušovat. Po chvíli plynule autorka přešla k rozehrávací aktivitě, při které se studenti měli mezi sebou domluvit a vytvořit tak sousoší, které ztvárňuje důležité momenty v životě člověka (Příloha č. XII). Po motivačním příběhu, bylo úkolem studentů zamyslet se nad situací (zlomem, proměnou, změnou) v osobním životě každého z nich. Změna mohla být pozitivní i negativní. Poté si vybrali materiál a začali výtvarně ztvárňovat své životní proměny. Autorka projektu si všimla, že téměř pro všechny účastníky to byl náročný úkol. Proto jim dopřála více času, než původně plánovala. Přibližně polovina účastníků si zapisovala své pocity. Když byly všechny práce hotovy, rozprostřely se na louku a následovala krátká reflexe. Až na jednoho účastníka se všichni vyjádřili ke svým pracím či komentovali výtvary ostatních, pokud je něco zajímalo. Samozřejmě měli všichni možnost volby. Pokud se někdo vyjádřit o svých osobních záležitostech nechtěl, v žádném případě do toho nebyl nucen.

Úplně odlišný byl reflektivní dialog. Ten autorce projektu poskytl neuvěřitelné množství informací a cennou zpětnou vazbu již na místě.

Krátce po projektu autorka bakalářské práce ještě rozeslala všem účastníkům několik reflektivních otázek ohledně projektu, díky kterým získala významné informace

k hodnocení celého projektu. Tento feedback se stal užitečným nástrojem pro evaluaci a zároveň posloužil autorce projektu jako zdroj cenných formací pro ni samotnou.

Z reflektivního dialogu bylo patrné, že se všem účastníkům pracovalo výborně, zvláště díky prostředí, počasí a kolektivu. Atmosféra pro všechny byla uvolňující, příjemná a plná zážitků. Všichni studenti do jednoho se shodli, že nejnáročnější aktivitou pro ně byla samostatná práce, kdy měli nakreslit či namalovat zásadní změnu, zlom, moment v jejich životě. Za všechny autorka vybrala odpověď jednoho z účastníků:

Monika: *„Nejtěžší pro mne byla samostatná práce, když jsme měli za úkol nakreslit náš zásadní životní moment, zlom, či změnu. Nešlo ani tak o to, že by mne nic nenapadlo, nápadů jsem měla dost, ale nevěděla jsem, jak to vyobrazit. Kreslení a malování mám moc ráda, ale nikdy jsem nezkoušela kreslit podle pocitů a myšlenek. Asi proto je můj obrázek plný spíše konkrétních objektů, které nastiňují důležité momenty mého života.“*

Co se týče oblasti osobnostního rozvoje všichni vysokoškolští studenti se shodli na tom, že si potvrdili, že jsou senzitivní vůči sobě i okolí. Byli vděční za ten okamžik, kdy se mohli pozastavit a přemýšlet o svém životě a jeho proměnách, přijít na jiné myšlenky. Jedna z účastnic řekla po reflexi obrázků:

Pavla: *„Vidím tak nějak ostřeji svou situaci a беру ji jako výchozí a pevný bod, od kterého se můžu odrazit.“*

Na otázku zda měli potíže otevřít se mezi neznámými lidmi, 5 ze 7 studentů odpovědělo, že díky atmosféře a kolektivu pro ně bylo snadné otevřít se před ostatními. Jedna studentka zpočátku měla problém s otevřeností, další odpověděla takto:

Jitka: *„Částečně. Myslím si, že je snadnější otevřít se před neznámými lidmi, které už v životě neuvidím, než před známými lidmi.“*

Na otázku jestli pro ně byla práce v přírodě a s přírodním materiálem nová, odpověděli 3 účastníci ano, 4 ne. Všichni účastníci jsou si vědomi, zda jim vyhovuje spíše individuální či naopak společná práce. Na otázku zda jsou spokojeni s částí krajiny, kterou proměnily a jak se cítí, odpověděla studentka:

Katka: *„Velmi se mi část krajiny, kterou jsme společně s Mončou proměnily, líbí. Dělal mi radost pohledět na znovu oživený strom, který nám doslova rozkvetl před očima.“*

Na otázku jaký je jejich pohled na proměnu jako takovou, dostala autorka projektu odpovědi filosofického charakteru.

Pavla: „*Každá proměna potřebuje svůj impuls, je velmi důležité vnímání těchto impulsů a reakce na ně. To znamená být součástí struktury a systému života, aby nás mohl ovlivňovat a proměňovat. Účastí na tomto projektu jsme se všichni na chvíli stali navíc součástí malé komunitní životní struktury, ve které jsme mohly přijímat impulsy, které nás mohly proměňovat.*“

Monika: „*Všechno se mění, někam spěje, a já k tomu mám celkem pozitivní postoj. Věřím, že má všechno svůj smysl. Rány osudu člověka zásadně změní, ale vždy k lepšímu, posílí jeho osobnost, ducha. Dnešní doba má svá pro a proti, ale já jsem spokojená. A když mě přepadne „nespokojenost“, tak si představím tu bídu v jiných koutech světa a hned mi to otevře oči.*“

Katka: „*Je důležité si uvědomit, že každý zásah či proměna, ať už místa, osob či vztahů má své důsledky a je třeba se zamýšlet nad tím, k jakým změnám tyto zásahy směřují. Musíme si uvědomit, jak velkou roli v tom hrajeme hlavně my sami, jak velký máme vliv a podle toho bychom se měli snažit chovat k sobě samému i svému okolí (myslím tím naše blízké, lidi okolo nás, ale i přírodu).*“

Vypovídá to o zcela jiné úrovni odpovědi při reflexi než na který byla autorka dosud zvyklá. Spolupráce na projektu s vysokoškolskými studenty byla sama pro autorku bakalářské práce přínosem. Uvědomila si, že ji práce s touto věkovou skupinou vyhovuje.

K hodnocení projektu přistoupili všichni zodpovědně. Díky psané formě, autorka projektu získala důležitou zpětnou vazbu, se kterou může pracovat do budoucna. Všem účastníků se projekt líbil, zaujal je. Tři účastníci absolvovali podobný projekt poprvé, přičemž jim vyhovovala svobodná atmosféra, práce v přírodě a odreagování se. Ti, kteří podobné projekty či workshopy zažili, ocenili výběr tématu a seřazení aktivit, propojení, oddechové aktivity a zvolené prostředí. Autorka projektu by ještě výborně ohodnotila kolektiv, který se sešel. Všechny tyto faktory jistě přispěly k celkovému provedení a úspěšné realizaci projektu.

Závěr

Uvedená práce si kladla za cíl ukázat možnost a využití artefiletiky a arteterapie ve volnočasových aktivitách. Zvláště pak artefiletiky v přímé práci pedagoga volného času v různých typech zařízení, rozmanitých aktivitách a s odlišnými cílovými skupinami.

Využití artefiletiky na poli volného času nabízí pedagogovi mnoho možností, nejen podněcovat rozvoj dítěte tvořivými činnostmi, ale také může být inspirací a obohacením i pro něj samotného.

V teoretické části práce se autorka zabývala arteterapií a artefiletikou, definováním a přiblížením obou pojmů. Cílem práce byla i komparace a diferenciacie zmíněných disciplín, kterým se věnuje autorka v druhé kapitole teoretické části. Soustředila se i na shrnutí problematiky volného času, prožitkové pedagogiky, artefiletiky a na využití arteterapie a artefiletiky ve volnočasových aktivitách. Poslední kapitola teoretické části byla zaměřena na romské etnikum a jeho charakteristiku, společně s vysokoškolskými studenty. Autorka tak popsala základní důležité informace, které se vztahují na cílové skupiny, jimž byly dva artefiletické projekty určeny.

Praktická část práce byla založena na teoretických poznatcích a informacích a poskytovala prostor k jejich aplikaci do praxe. Dalším cílem autorčiny práce bylo vytvoření dvou odlišných artefiletických projektů, realizace a zhodnocení na základě vlastních zkušeností a dostupné literatury.

Proto autorka bakalářské práce vytvořila první (primární) projekt *Cesta do Afriky*, jehož cílem bylo propojení artefiletických metod v práci s romskými dětmi mladšího školního věku. Přičemž měl pomocí tvořivého přístupu komplexně působit na celkový osobnostní růst dítěte mladšího školního věku romského původu. Projekt nenásilnou formou usiloval o to, aby si děti prostřednictvím aktivit vytvořily pozitivní hodnoty, rozvíjely svou tvořivost, koncentraci a vytvářel prostředí, ve kterém děti mohly vyjádřit své pocity a emoce.

Autorka projektu uvádí, že jednání příslušníků romské minority se nám obvykle jeví jako nepřátelské, někdy šokující, ohrožující, a proto nepřijatelné. Avšak tím, že většinová společnost chování Romů a jejich svět často velmi rychle odsoudí, je ohrožena veškerá komunikace, vzájemné pochopení a možnost řešení problémů, např. jejich výchova (příp. soužití s majoritou). Když však romským dětem poskytneme svobodný

prostor pro práci s materiálem a pomocí výtvarných her motivovaných tematickým vyprávěním je inspirujeme, mohou dosahovat překvapivých výsledků. Projekt tedy ukázal, že nabízené artefietické činnosti jsou smysluplné a plně využitelné v praxi a jsou vhodné pro romské děti mladšího školního věku.

V druhém krátkodobém projektu s názvem *Proměny* autorka pracovala se skupinou vysokoškolských studentů taktéž artefietickým přístupem. Vyzkoušela si tak práci s jinou věkovou kategorií, pro kterou byl projekt též přínosný, což vyplývá ze závěrečných reflexí studentů. Přestože byl druhý projekt kratšího charakteru, i tak byly jeho cíle splněny.

Autorka by byla ráda, kdyby projekty posloužily jako návod a inspirace pedagogům v jejich praxích. Domnívá se však, že využití v praxi někdy vyžaduje připravenost a promyšlenost aktivit. Neméně důležitou roli hraje taktéž osobnost pedagoga a jeho celkový přístup k životu - například zájem o osobnostní růst, pozitivní vztah k přírodě či ochota učit se novým metodám a technikám.

Závěrem by autorka bakalářské práce zmínila, že i přes občasné potíže, které nastaly, si jako pedagog odnáší vzácné zážitky, obohacení o zkušenosti a úsměvy na tvářích dětí i studentů. A co by si pedagog ve své praxi měl přát více, než to, aby jeho práce měla smysl.

Seznam použitých zdrojů

Primární literatura:

ALBRICH, B., SLAVÍK, J. et al. *Současná arteterapie v České republice a v zahraničí*. Praha: UK, 2000. ISBN 80-7290-004-8.

CAMBELLOVÁ, J. *Techniky arteterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi: Skupinové výtvarně-terapeutické činnosti pro děti i dospělé*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-428-1.

CASEOVÁ, C., DALLEYOVÁ, T. *Arteterapie s dětmi*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-065-0.

HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1168-3.

JEBAVÁ, J. *Úvod do arteterapie*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-394-6.

KOHL, F. M. *200 výtvarných činností*. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-765-5.

LIEBMANN, M. *Skupinová arteterapie*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-864-3.

NEUMAN, J. *Dobrodružné hry a cvičení v přírodě*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-405-2.

PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.

SLAVÍK, Jan. *Umění zážitku, zážitek umění I.díl : teorie a praxe artefiletiky*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2001. 282 s. ISBN 80-7290-066-8.

SLAVÍKOVÁ, V., SLAVÍK, J., HAZUKOVÁ, H. *Výtvarné čarování: (artefiletika pro předškoláky a mladší školáky)*. Praha: Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta, 2003. ISBN 80-7290-016-1.

SLAVÍKOVÁ, V., SLAVÍK, J., ELIÁŠOVÁ, S. *Dívej se, tvoř a povídej! : artefiletika pro předškoláky a mladší školáky*. Praha: Portál, 2007. ISBN

SMÉKAL, V. *Podpora optimálního rozvoje osobnosti dětí z prostředí minorit : sociální, pedagogické a psychologické aspekty utváření osobnosti romských dětí a dětí z prostředí jiných minorit*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2003. ISBN 80-85947-82-X.

STIBUREK, M. Arteterapie, artefiletika - podoby, obsah, hranice, role, cíle. In Slavík, J. *Současná arteterapie (v České republice a v zahraničí) I. - Art Therapy Today I (in the Czech Republic and abroad)* (dvoujazyčný mezinárodní sborník). Praha: UK - Pedagogická fakulta 2000. ISBN 80-7290-004-8.

ŠICKOVÁ-FABRICI, J. *Základy arteterapie*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-616-0.

ŠVAŘÍČEK, R. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

VALENTA, J. *Učit se být: témata a praktické metody pro osobnostní a sociální výchovu na ZŠ a SŠ*. Praha: Agentura Strom, 2003. ISBN 80-86106-10-1.

Sekundární literatura:

BEMPENSANTE, A., RUBINI, I. *Zvířata Afriky*. Praha. Fortuna Print, 1997. 80-85873-80-X.

CONNOLLY, S. et al. *Země a lidé: encyklopedie zeměpisu, Afrika*. Praha. Svojtka & Co., 1999. ISBN 80-7237-169-X.

HEROLD, E. *Africké masky*. Praha: Odeon, 1970. ISBN není.

HEROLDOVÁ-ŠTOVÍČKOVÁ, V., KANDERT, J. *Africký ornament a tvar = African Ornament and Design: Guide to Exhibition: Průvodce k výstavě*. Praha. Národní muzeum, 1993.

NOVÁ, M., TOMKOVÁ, I. *O želvách, lidech a kamenech: mýty, legendy a pohádky černé Afriky*. Praha. Argo, 1999. ISBN 80-7203-233-X.

READ, H. *Výchova uměním*. Praha: Odeon, 1967. ISBN není.

RUBIN, J.A. *Přístupy v arteterapii, teorie & techniky*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-093-5.

SLAVÍK, Jan, WAWROSZ, Petr. *Umění zážitku, zážitek umění II.díl : teorie a praxe artefietiky*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2004. 303 s. ISBN 80-7290-130-3.

Elektronické dokumenty:

Afrikaonline. [online]. Praha: Afrikaonline.cz, 2001 [cit. 27. května 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.afrikaonline.cz/pohadky/?p=17>>.

Česká arteterapeutická asociace [online].[cit. 2. února 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.arteterapie.cz>>.

KOLROSOVÁ, K. *Rozvoj tvořivosti prostřednictvím artefiletiky u dětí mladšího školního věku – projekt Svět indiánů*. České Budějovice, 2009. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, katedra pedagogiky. Vedoucí práce: Irena Kovářová. [online] Vysokoškolské kvalifikační práce: theses.cz, [cit. 30. června 2010]. Dostupné na WWW: <http://theses.cz/id/28cam5/downloadPraceContent_adipIdno_10405>.

Romové v České republice [online]. Praha: romove.radio.cz, 1997-2010 [cit. 7. července 2010]. Dostupné na WWW: <<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18586>>.

SLAVÍK, J. *Artefiletika: Reflektivní, tvořivé a zážitkové pojetí výchovy uměním* [online]. Praha: Artefiletika.cz, 2006 [cit. 10. března 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=6>>.

SLAVÍK, J., *Mladé pojetí výtvarné výchovy v České republice-Artefiletika* [online]. Praha: Artefiletika.cz, 2006 [cit. 16. května 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=6>>.

Zvukový dokument:

AFRICAN LANDSCAPE. *African landscape: authentic natural sounds*. Suffolk: New World Music, 1994.

Seznam příloh

Příloha č. I	Pohádka- <i>Pavouk a pták</i> (projekt Putování po africké zemi)
Příloha č. II	Fotografie- <i>Africká země</i> (projekt Putování po africké zemi)
Příloha č. III	Pohádka- <i>Proč je zebra pruhovaná a pavián má holý zadek?</i> (projekt Africké Safari)
Příloha č. IV	Fotografie- <i>Africká zvířátka</i> (projekt Africké Safari)
Příloha č. V	Pohádka- <i>První lidé</i> (projekt Africké kmeny a oblečení)
Příloha č. VI	Fotografie- <i>Africké oblečení</i> (projekt Africké kmeny a oblečení)
Příloha č. VII	Fotografie- <i>Hudební nástroj</i> (projekt Africký hudební nástroj)
Příloha č. VIII	Hudební + Knižní inspirace (projekt Cesta do Afriky)
Příloha č. IX	Fotografie- <i>Africké masky, ruce přání</i> (projekt Africké masky a tetování rukou)
Příloha č. X	Fotografie- <i>Závěrečný ceremoniál</i>
Příloha č. XI	Fotografie- <i>Proměny v nás</i> (Projekt Proměny, 1.část)
Příloha č. XII	Příběhy: <i>Tajné dveře a Kniha přírody</i> (Projekt Proměny)
Příloha č. XIII	Fotografie- <i>Proměny v okolí</i> (Projekt Proměny, 2. část)

Přílohy

Příloha č. I

Pohádka-Pavouk a pták (projekt Putování po africké zemi)

Adžaové (Benin a togo)

„Kdysi dávno měl pavouk pole kukuřice. Ale jednoho dne přiletěl pták a všechnu kukuřici mu snědl. Pavouk šel za ním a zeptal se ho: „Vyber si: chceš, abych tě uvěznil, nebo tě mám zabít a sníst?“ Pták odpověděl: „Zabij mě a sněz.“

A pavouk to udělal. Ale brzy dostal velkou žízeň a vypil vodu ze všech nádrží a studní ve vesnici. Lidé přišli o vodu, a tak pavouka zabili a rozpárali mu břicho. Nejdřív vylezl pták, pak se začala řinout voda, až naplnila všechny nádrže. A ze zbytku vznikly řeky a veletoky, jak je známe dnes.“⁴⁸

⁴⁸ NOVÁ, M., TOMKOVÁ, I. *O želvách, lidech a kamenech: mýty, legendy a pohádky černé Afriky*. Praha. Argo, 1999, s. 43.

Příloha č. II

Fotografie-Africká země (projekt Putování po africké zemi)

Příloha č. III

Pohádka-Proč je zebra pruhovaná a pavián má holý zadek? (projekt Africké Safari)

„Před dávnými časy, když byla Země mladá, byl povrch země suchý a horký. Celý svět se rozpaloval horkem. Voda byla pouze na několika místech v malých jezírkách, které byly občas rozprostřeny v dálavách pouště a savany.

U jedné z nich bydlel velký pavián, který se prohlásil za vlastníka vody v jezírku a začal ji strážit. „Tato voda je pouze moje a nikdo jiný ji pít nebude,“ řekl si. Jak řekl, tak udělal. Vždy vyhnal každého, kdo se chtěl napít.

Dokonce si vybudoval strážní budku a veliké ohniště, aby mohl strážit vodu i v noci, kdy je v poušti velký chlad.

Jednou šla okolo zebra a byla po dlouhé cestě skrz pustinu velmi žíznivá. Její kožich byl zářivě bílý a její zářivá srst ji dělala nejkrásnějším zvířetem pouště. Pomalu se šinula k vodě a chtěla se napít. Když v tom ze strážního domku vyskočil pavián a začal rozzlobeně křičet. „Kdo jsi? Jdi pryč! ta voda je pouze má.“

Zebra neměla náladu poslouchat lakotného paviána a zprudka odpověděla: „Tohle není tvoje voda ty ošklivá opice! Ta voda je všech.“ A v klidu se napila. Rozvášněný pavián, řekl zebře, že pokud bude chtít i nadále pít z „jeho“ jezírka, bude si muset vodu vybojovat. A tak se zebra vrhla s paviánem do zuřivého boje. Váleli se v pevném sevření okolo jezírka. Když v tom zebra ukončila boj prudkým kopnutím paviána. Úder byl tak prudký, že odmrštil paviána na vysokou skálu daleko za jezírkem.

Kop byl tak prudký, že i sama zebra ztratila rovnováhu a upadla na záda. Bohužel spadla do ohniště paviána, a tak prudce, až se polínka v ohni rozletěla do všech stran. Velká část, když opět padala k zemi, popálila zebře její zářivě bílé kožich.

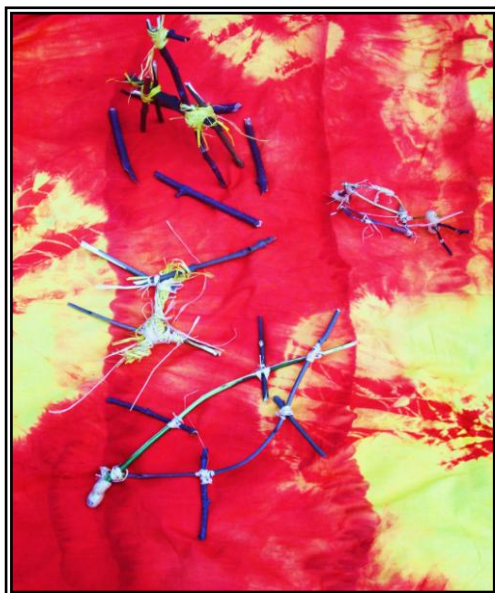
Zraněná a poděšená utekla hluboko do travnaté savany, kde od těch dob žije. Černé pruhy do jejího bílého kožichu vypálila hořící polínka paviánova strážního ohně. Od těch dob nosí bíločerné pruhování, jaké nemá žádné jiné zvíře na světě.

Naopak pavián si odnesl z boje lysou a červenou zadnici, jak ho zebra nakopla. Hledá úkryty ve skalách a tváří se velmi rozzlobeně, protože přišel o své panování nad vodou.“⁴⁹

⁴⁹ Afrikaonline. [online]. Praha: Afrikaonline.cz, 2001 [cit. 27. května 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.afrikaonline.cz/pohadky/?p=17>>.

Příloha č. IV

Fotografie-Africká zvířátka (projekt Africké Safari)

Příloha č. V

Pohádka-První lidé (projekt Africké kmeny a oblečení)

Adžaové (Benin a togo)

„Na úsvitu věků si byly Nebe a Země velmi blízko. Rostliny nemohly růst, protože na Zemi bylo k zadušení. Jenom Kapok tomu nezdravému ovzduší odolával. Dokonce se mu podařilo vyrůst tolik, že před ním Nebe uteklo a vzdálilo se do velké výšky. Tak mohly i ostatní rostliny začít růst. Země se tomu nejdřív moc divila, protože jí najednou vyrašila bujná kštica. Ale nakonec si naříkala, poněvadž ji to začalo dusit a ona nemohla pořádně dýchat.

Tehdy ještě na Zemi nikdo nebydlel a ničemu se tam nedařilo.

Jednoho dne se dva sirotci, chlapec a dívka, nebeští rolníci, rozhodli jít lovit ještěrky.

Chlapec ale při lovu zvíře minul, jeho šíp protrhl oblohu a oba ho začali vzniklou dírou hledat. Objevili ho na Zemi a řekli si: „Nebylo by lepší, kdybychom žili tam, kde je teď náš šíp?“ A jeden po druhém skočili dolů a dopadli na Zem. Po nějakém čase je začal trápit hlad, ale na Zemi nebylo žádné zvíře, které by si mohli ulovit.

Dívka tedy řekla bratrovi: „Mám v děloze schovaný kukuřičný klas. Vyndám ho a můžeme ho sníst.“ Ale chlapec odpověděl: „Rozdělíme ho na dvě části. Jednu sníme a druhou zasejeme, abychom měli čím krmit zvířata, která si přivedeme z Nebe.“ Dívka souhlasila. Dobře totiž věděla, že jakmile odešli z Nebe, zvířata tam všechno vyjedla. A tak oseli Zemi. Zanedlouho dostala zvířata v Nebi hlad. A jak strádala, začala pomýšlet na to, že sestoupí na Zemi. Ale kudy? Jednou, když Nebe spalo, Kapok zase poporostl, Nebe protrhl a prostrčil jím své listy. Zvířata vylezla na větve, ponořila se do listoví a myslela si, že už jsou na Zemi. Vtom Nebe procitlo, o kousek ucouvlo a zvířata zůstala na stromě.

Ti, kteří neuměli šplhat, se neodvážili pohnout a počkali na sirotky. Ostatní slezli na Zem. Sirotci potom radostně sledovali, jak se jejich setba ujímá. Ale Zemi postihla velká sucha, což bylo na Nebi něco úplně neznámého. Když děti chtěly zalít své rostliny, musely se dát do vydatného pláče: tak se na Zemi zrodil Déšť.

Jelikož byli jedinými lidmi, stali se vládci tohoto světa. O několik let později se vzali a měli děti. Lidé se tak rozmnožili a v každém pokolení jich bylo o něco víc.

Ale Kapok, ten stále rostl, protože se chtěl ještě jednou dotknout Nebe. “⁵⁰

⁵⁰ NOVÁ, M., TOMKOVÁ, I. *O želvách, lidech a kamenech: mýty, legendy a pohádky černé Afriky*. Praha. Argo, 1999, s. 22-23.

Příloha č. VI

Fotografie-Africké oblečení (projekt Africké kmeny a oblečení)

Přílohy č. VII

Fotografie-Hudební nástroj (projekt Africký hudební nástroj)

Příloha č. VIII

Hudební + Knižní inspirace (projekt Cesta do Afriky)

Hudební nahrávky: pro projekt Cesta do Afriky

AFRICAN LANDSCAPE. *African landscape: authentic natural sounds*. Suffolk: New World Music, 1994.

AFRICA. *Africa: from Dakar to Johannesburg*. Boulogne: Sunset-France, 2006.

NIAFUNKÉ. *Ali Farka Toure*. [S.l.] : World Circuit Music, 1999.

Percussions d'Afrique. *African Drums*. Boulogne: Sunset-France, 1998.

Les mille et une nuits de la savane. *Les mille et une nuits de la savane 1000 et 1 nuits de la savane*. Paris: Arion. 2002.

Knižní a internetová inspirace: pro projekty Cesta do Afriky, Proměny

BEMPENSANTE, A., RUBINI, I. *Zvířata Afriky*. Praha. Fortuna Print, 1997. 80-85873-80-X.

CONNOLLY, S. et al. *Země a lidé: encyklopedie zeměpisu, Afrika*. Praha. Svojtka & Co., 1999. ISBN 80-7237-169-X.

HEROLD, E. *Africké masky*. Praha: Odeon, 1970. ISBN není.

HEROLDOVÁ-ŠŤOVÍČKOVÁ, V., KANDERT, J. *Africký ornament a tvar = African Ornament and Design: Guide to Exhibition: Průvodce k výstavě*. Praha: Národní muzeum, 1993.

IZBICKÁ, H. *Studna v pralese: (a jiná vyprávění ze západní Afriky)*. Praha: MAŤA, 1999. ISBN 80-86013-71-5.

NOVÁ, M., TOMKOVÁ, I. *O želvách, lidech a kamenech: mýty, legendy a pohádky černé Afriky*. Praha. Argo, 1999. ISBN 80-7203-233-X.

Afrikaonline. [online]. Praha: Afrikaonline.cz, 2001 [cit. 27. května 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.afrikaonline.cz/pohadky/?p=17>>.

VALENTA, J. *Učit se být: témata a praktické metody pro osobnostní a sociální výchovu na ZŠ a SŠ*. Praha: Agentura Strom, 2003. ISBN 80-86106-10-1.

Příloha č. IX

Fotografie-Africké masky, ruce přání (projekt Africké masky a tetování rukou)

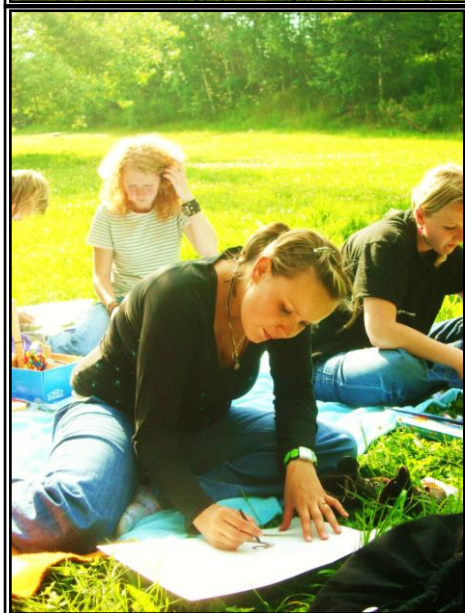
Příloha č. X

Fotografie-Závěrečný ceremoniál

Příloha č. XI

Fotografie-Proměny v nás (Projekt Proměny, 1.část)

Příloha č. XII

Příběhy: *Tajné dveře a Kniha přírody* (Projekt Proměny)

Tajné dveře

Poutník dlouho putoval a hledal, až se ocitl v dlouhé, tmavé, vlhké a studené chodbě. Jak tak kráčí tou chodbou, najednou se před ním objeví dveře. Jsou zavřené. Poutník si je prohlíží: jsou masivní, dubové, s tepanou klikou. Uvědomí si, že mu brání pokračovat dál. Co je za nimi?

Ať je tam co je tam, tady přece nezůstane. Sebere tedy odvahu a nesměle zaklepe. Ticho. Chvilí čeká, pak zaklepe znovu. Nic. Vezme tedy za kliku a zkouší otevřít. Nejde to. Dveře drží jako přibité.

Vší silou se tedy opře do dveří. Marné. Zkouší tedy bouchat a křičet: “Kde jste kdo, prosím, otevřete mi!” Bezvýsledně. Rozeběhne se tedy proti dveřím a prudce do nich vrazí. Pocítí však pouze vlastní bolest.

Křičí, pláče a nařiká, chvíli kope do dveří, chvíli visí oběma rukama na klíce, jenže dveře ne a ne povolít.

Nakonec usedne na studené dlaždice, sám a bezmocný, a tiše se modlí o pomoc. Vtom mu kdosi položí ruku na rameno a mírným hlasem řekne:

“Příteli, ty dveře se otvírají dovnitř, směrem k tobě.”⁵¹

Kniha přírody

„Knihu přírody nikdy nedočtu“, povzdechl si jednou Učitel.

„Není to básnická otázka?“ usmál se Žák.

„Ne – opravdu vidím písmo ve všem: ve stromech, v travách, v mracích, ve skalách i vodách a v blátě cest. Je to písmo čitelné pro každého, kdo si sám nenasadil klapky na oči, nebo zkreslující brýle mámení, jaké člověku dává město s jeho absurdním způsobem života... Příroda je Knihou svědectví, Knihou vznešených nauk. Vše se v ní stále proměňuje, vše je v pohybu, všechno je podobenstvím! Všechno pomíjející je jen průměr – a já jsem stále víc přesvědčen, že to vše nám bylo předloženo, abychom z toho vyčetli poselství nejvyšší Pravdy a Lásky. Dokonce si nyní, ve stáří, myslím, že Kniha přírody nám byla před oči postavena, abychom z ní vyčetli Naději a Víru...”⁵²

⁵¹ Teepek. [online]. Praha: Teepek.cz, 2010 [cit. 27. května 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.teepek.cz/pro-radce/pribehy/3444-tajne-dvere/>>.

⁵² <<http://www.teepek.cz/pro-radce/pribehy/2222-kniha-prirody/>>.

Příloha č. XIII

Fotografie-Proměny v okolí (Projekt Proměny, 2. část)

ABSTRAKT

DUBICKÁ, V. *Artefiletika a arteterapie ve volnočasových aktivitách a jejich praktické využití*. Liberec 2010.

Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci. Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. Katedra pedagogiky a psychologie. Vedoucí práce Ivana Honsnejmanová.

Klíčová slova: artefiletika, arteterapie, volný čas, výtvarný projekt, osobnostní rozvoj, kultura, děti, mládež, volnočasové aktivity.

Předkládaná práce je rozdělena na dvě části - teoretickou a praktickou.

Teoretická část definuje a popisuje pojmy: arteterapie, artefiletika, volný čas, prožitková pedagogika. Vzájemně je propojuje a vysvětluje souvislosti a rozdíly mezi nimi. Tato část práce vychází z teoretických poznatků a informací.

Praktická část se zaměřuje na dva rozdílné artefiletické projekty, které jsou založeny na teoretických poznatcích využitých v praxi.

Celkově si práce klade za cíl doložit a potvrdit prospěšnost využití artefiletiky a arteterapie ve volnočasových aktivitách.

ABSTRACT

Artefiletics and Arttherapy in leisure activities and practical use.

Key words: Artphiletics, arttherapy, leisure time, visual art project, personality development, culture, children, young people, leisure-time activities

The presented work is divided into two parts - theoretical and practical parts.

Theoretical part defines and describes terms: art-therapy, artphiletics, leisure time and experiential education. Connects them to each other and explains the context and the differences between these terms. This part is also result from theoretical knowledge and information.

The practical part focuses on two different artphiletics's projects, which are based on theoretical knowledge used in practice.

Overall, this work is trying to prove and confirm utility of using artphiletics and art-therapy in leisure time activities.